

Als zij de Duitse en Italiaanse uitdaging over het Spaanse geschil hadden aanvaard, zouden zij alle geografische en strategische voordelen aan hun kant hebben gehad. (. . .) Zelfs als zij niet meer hadden gedaan dan de Spaanse regering toe te staan, voldoende oorlogsmateriaal te kopen om het militaire evenwicht te herstellen, vooral in het begin van de burgeroorlog, hadden zij een overwinning van Franco kunnen afwenden. (. . .) En Duitsland zou niet in staat zijn geweest, voorraden grondstoffen, uit de Spaanse mijnen afkomstig, aan te leggen, die onontbeerlijk waren in het voeren van oorlog tegen Frankrijk en Groot-Brittanië.

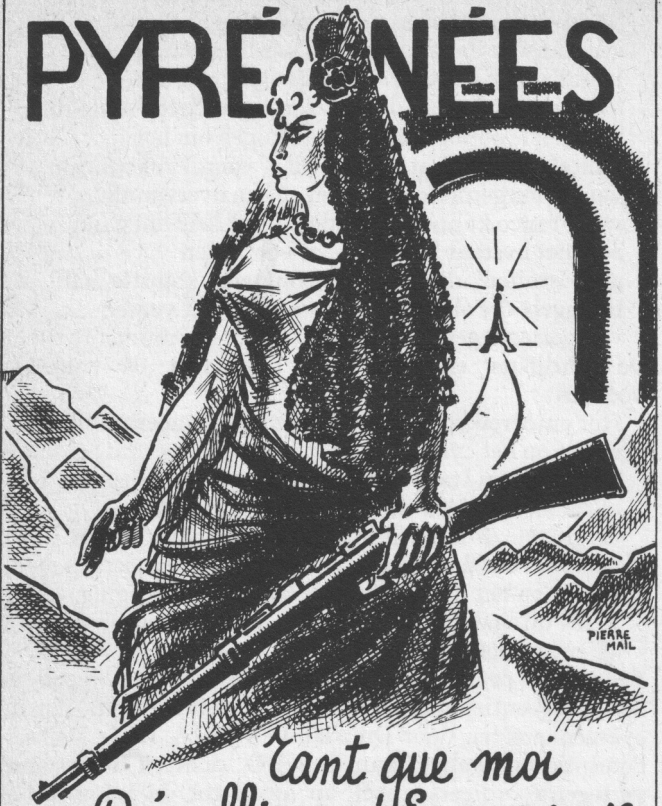
De schrijfster eindigde haar boek met de volgende woorden:

Het ontoereikende antwoord van de democratische naties op het cynische machtspolitieke spel dat Duitsland en Italië speelden gedurende de Spaanse burgeroorlog, had verreikende gevolgen; het vergrootte de minachting die de As-mogendheden hadden voor de militaire kracht van de democratische wereld en het droeg bij tot de blinde aanmatiging, welke uiteindelijk Europa en de wereld in een algemene oorlog stortte.

Tevergeefs protesteerde de Spaanse republiek tegen de non-interventiepolitiek en tegen de schendingen van de overeenkomsten door Duitsland en Italië. In de Volkenbond, de voorganger van de UNO, richtten de Spaanse vertegenwoordigers appèl op appèl tot de leden-staten om zich aan de bepalingen van de Volkenbond inzake de collectieve veiligheid te houden en waarschuwden zij tegen de gevolgen van het opgeven van de beginselen. De democratische staten, leden van de Volkenbond, accepteerden de verovering van Abessynië door Italië, zwegen over de oorlog die Japan tegen China voerde en negeerden de inmenging in Spanje. Volk en Vaderland, het orgaan van de NSB, had dikwijls reden tot tevredenheid; in het nummer van 20 mei 1938 gaf het blad hiervan blijk in de volgende bewoordingen:

De democratische Volkenbond is een der rotte plekken

PYRÉNÉES

Tant que moi
République d'Espagne je
vivrai, nul ne les franchira
Français! Sois tranquille

De Spaanse republiek als verdedigster van Frankrijk

Vandaag Spanje. Morgen de wereld

in Europa. Zooals de vliegen afkomen op rottende stoffen, zoo komt ook het Marxisme op de democratische rotte plekken af. Op het oogenblik echter, dat Rusland zijn intrede in den Volkenbond deed, was het doodvonnis van deze instelling geteekend. De voltrekking vindt thans geleidelijk plaats. De jongste zitting heeft dit weer te zien gegeven. De ex-negus, een der stroomannen van het internationale Marxisme, werd als oud vuil behandeld door Engeland en Frankrijk, die eerst met hem gedweept hadden. Het is de Duitsch-Italiaansche as-politiek, die de democratische staten er toe heeft gedwongen, zich op deze wijze van de Marxistische politiek los te maken. (. . .) Daarna kwam Spanje in behandeling. Del Vayo schetterde tegen de non-interventie; maar zonder succes. Engeland en Frankrijk laten geleidelijk Barcelona los. Litwinoff, (*de Russische minister*) kwam Del Vayo tevergeefs te hulp. Het eenige resultaat van hun beider optreden is, dat iedereen nog eens heeft gezien, dat de Volkenbond de voornaamste springplank van het het communisme is.

Der republikeinen ontvingen — soms — materiaal uit Frankrijk. Deze hulp bleef echter zeer beperkt. Verder kwam er hulp uit de Sowjet-Unie. Deze hulp was niet belangeloos. Stalin probeerde er invloed door te krijgen in de Spaanse republiek. Hij slaagde hierin in grote mate. Ook dit was ten dele een gevolg van de non-interventiepolitiek. De republikeinen, die nergens anders wapens konden kopen, werden daardoor afhankelijk van de enige mogendheid, die bereid was hun oorlogsmateriaal te leveren. Stalin kreeg pas belangstelling voor Spanje, nadat duidelijk was geworden, dat Franco er ondanks de steun van Hitler, Mussolini en Salazar, niet zo gemakkelijk doorkwam in Spanje. De Spaanse politiek van het Kremlin was een onderdeel van de gehele buitenlandse politiek. In Europa zag Stalin drie elkaar vijandige blokken: de USSR, de fascistische staten en de democratische. Zijn politiek was erop gericht, de twee hem vijandige blokken niet gezamenlijk tegenover zich te krijgen, maar deze

blokken tegenover elkaar te plaatsen. In Spanje hadden Hitler en Mussolini de kant van Franco gekozen. Stalin trachtte Engeland en Frankrijk nu achter de republiek en tegenover de fascistische staten te krijgen. Om dit te bereiken werd Franco volledig als een pion van Duitsland en Italië afgeschilderd en werd door de communisten in de republiek een politiek voorgestaan en gevoerd, die erop gericht was, de republiek zo veel mogelijk 'aanvaardbaar' te maken in Engelse en Franse ogen en de republikeinse zaak geheel te identificeren met de belangen van Engeland en Frankrijk. De sociale revolutie moest dus vernietigd worden, de buitenlandse politiek van Spanje geheel op Frankrijk en Engeland worden gericht en het kapitalisme in de republiek worden hersteld.

Tegelijkertijd trachtte Stalin voor zich zelf een machtspositie in Spanje op te bouwen. Niet door te overtuigen, maar door de sleutelposities in het bestuursapparaat en in het leger in handen te leggen van communisten en meelopers, die bereid waren zijn politiek uit te voeren. Stalin had ook geen belang bij een snelle overwinning van de republikeinen, maar bij het voortduren van de strijd. De wapens, die Rusland leverde, bereikten lang niet de omvang van de materiële steun die Franco ontving. Voor de slecht bewapende republikeinen betekende die hulp echter heel veel, ook psychologisch. Het ingrijpen van, dank zij Rusland verkregen, vliegtuigen in de strijd om Madrid, verwekte een enorme geestdrift.

Rusland stuurde voorts adviseurs en technici, geen soldaten. Voordat zij vertrokken, hadden de Russische adviseurs de order gekregen:

| Blijf buiten bereik van kanonnenvuur.

Zorgvuldig werd erop toegezien, dat de Russische hulp in handen kwam van 'betrouwbaren'. Generaal Krivitsky, een leider van de Russische spionagedienst in West-Europa, die in Den Haag woonde, kreeg de opdracht, illegaal wapens voor de republiek te kopen. Later brak hij met Stalin en beschreef zijn ervaringen in een boek 'Dat heb ik gezien!' Hierin vertelde hij, hoe hij vliegtuigen voor de republiek had gekocht.

| De heele wereld was toen woedend over het

onbarmhartige bombardeeren van het bijna niet verdedigde Madrid. Mijn organisatie deed schier het bovenmenselijke om het vervoer van de vijftig bommenwerpers en jachtvliegtuigen te bespoedigen. Midden-October werden deze ingeladen in een Noorsche boot. Toen ik zóóver was ontving ik stricte instructies uit Moskou om den kapitein niet toe te staan de lading in Barcelona te lossen. Onder geen omstandigheden mochten die vliegtuigen door Catalonië getransporteerd worden, dat zijn eigen regeering had. (. . .) Ik ontving orders om de vliegtuigen naar Alicante te zenden. Maar die haven werd geblokkeerd door schepen van Franco. De kapitein van het schip zette koers naar Alicante, doch moest terugkeeren om schip en lading te redden. Hij probeerde naar Barcelona op te stoomen, doch werd daarin verhinderd door mijn agent aan boord. Mijn scheepslading vliegtuigen kruiste heen en weer in de Middellandsche Zee. Franco belette het schip Alicante binnen te loopen. Stalin belette het om Barcelona binnen te loopen. Onderwijl streed het republikeinsche Spanje wanhopig en had een groot tekort aan vliegtuigen. Eindelijk gaf mijn agent aan boord den kapitein orders, de haven van Marseille binnen te loopen.

De belangrijkste Russische agenten werkten niet openlijk als adviseurs. Hun rol en zelfs hun aanwezigheid bleef lange tijd verborgen. Orlow organiseerde de geheime politie van de Stalinisten, de Tsjeka; Stashewsky behandelde de politieke zaken en Berzin die van het leger. Alle Russen die in Spanje waren zijn later in Rusland terechtgesteld.

In de Spaanse communistische partij speelden ook andere buitenlanders een grote rol. De tegenwoordige Italiaanse communistenleider Togliatti was, onder de naam Ercoli, lid van het politieke bureau van de partij. Hiervan maakten ook Marty, de Franse communist die na de tweede wereldoorlog met zijn partij brak, de Hongaar Gërö, (Pedro), die later één van de beruchtste Stalinisten in zijn geboorteland zou worden, en de Argentijn Codevila, die

later betrokken was bij de moord op Trotzky, deel uit. Eén land bleef trouw aan de beginselen van de Volkenbond: Mexico, de vroegere Spaanse kolonie. Mexico weigerde ronduit zich aan te sluiten bij de non-interventiepolitiek; het steunde Spanje in de Volkenbond en stuurde openlijk en gratis wapens naar Spanje, zoveel het als arm land kon doen. Luis Araquistain, de Spaanse ambassadeur in Parijs tijdens de burgeroorlog, schreef later

Van alle tussenpersonen die ons hulp aanboden, was de enige, die ons niet plunderde en bedroog, Mexico (. . .) Alleen de Mexicaanse regering gaf opdracht aan haar diplomatieke vertegenwoordigers, zich volledig en uitsluitend, zonder het minste persoonlijke of officiële winstbejag ter beschikking te stellen van de Spaanse republiek.

En dat deden zij. (. . .)

Voor deze vitale diensten bracht Mexico nooit iets in rekening, noch financieel, noch in de vorm van politieke woeker. Haar grootmoedigheid tegenover de Spaanse republiek was absoluut, zonder enig oogmerk van belang of enige ambitie van machtsinvloed.

De steun van Mexico was niet afgelopen met de ondergang van de republiek. Toen begon de hulp eerst goed. Mexico liet, als enig land, de honderdduizenden, die na de burgeroorlog uit Spanje vluchtten en in Franse concentratiekampen terecht kwamen, niet in de steek. In 1940, nadat Frankrijk door Duitsland verslagen was, dreigden deze vluchtelingen aan Franco uitgeleverd te worden, waar tienduizenden van hen een zekere dood gewacht zou hebben. De meesten konden hieraan ontkomen, dank zij Mexicaanse papieren. Mexico verklaarde zich bereid, alle vluchtelingen op te nemen, en deed dit. Pétain, het staatshoofd van Vichy-Frankrijk, gaf als zijn commentaar op Mexico's menslievendheid:

Veel overgevoeligheid en weinig internationale ervaring.

Mexico — en niet de Sowjet-Unie — drong in 1945 op actie tegen Franco aan bij de Verenigde Naties, en Mexico is het enige land, dat Franco's bewind nooit erkend heeft en

de republikeinse regering in ballingschap als wettige regering van Spanje beschouwt.

En thans, vijfentwintig jaar later, blijkt Mexico het land te zijn, dat het meest geprofitteerd heeft van de burgeroorlog. Aan zijn 'overgevoeligheid' dankte Mexico evenveel als Nederland in de zeventiende eeuw te danken had aan de Antwerpenaren en andere Belgen, die toen door een Spaanse tirannie verdreven werden. In 1960 verscheen er een boek over de Spaanse vluchtelingen in Mexico. Hierin worden hun activiteiten beschreven in de landbouw, in de industrie, bij het onderwijs, het toneel, de film, de radio; hun werk als schrijvers, dichters, kunstenaars, wetenschapsmensen, architecten, artsen, en bij bibliotheken, uitgevers en kranten. De andere Spaans-Amerikaanse landen profiteerden ook van de vluchtelingenstroom. In de eerste vijftien jaar van hun aanwezigheid verschenen er in Latijns Amerika 750 boeken en 3500 vertalingen van Spaanse republikeinen. In die tijd hadden zij 17 tijdschriften opgericht, 20 uitgeverijen gesticht en bekleedden zij 87 leerstoelen aan universiteiten.

De non-interventiepolitiek van Frankrijk en Engeland was niet enkel kortzichtigheid. Machtige kapitaalbelangen in deze landen zagen liever de 'orde' van Franco heersen in Spanje dan een republiek met sterke arbeidersbewegingen, laat staan een sociale revolutie. In de socialistische dagbladen schreef de latere Nederlandse minister, J. van der Kieft, hier interessante dingen over.

In Zuid-Spanje, dicht bij Huelva, vindt men de uitmonding van een kleine, maar beroemde rivier, de Rio Tinto. In het gebied van dat riviertje bevinden zich de ontzaglijk-rijke kopermijnen (. . .) die door een Engelse maatschappij worden geëxploiteerd. Na de bezetting van Zuid-Spanje door Franco werd de exploitatie der kopermijnen regelmatig voortgezet, doch het 'beschikkingsrecht' over het erts werd enigermate ingeperkt. D.w.z. de Engelse maatschappij werd verplicht, de gehele productie aan kopererts tot een vastgestelde koers van 42 peseta's per pond (de werkelijke koers bedraagt 80 à 90 peseta's) aan de Hisma af te leveren, die het kopererts vanuit

Huelva en Cadiz met honderden Duitse schepen naar de Duitse havens bracht (. . .).

Op 29 April 1937 had de algemene vergadering van aandeelhouders plaats van de Rio Tinto Company (. . .) die de kopermijnen (. . .) exploiteert.

In die vergadering heeft Sir Auckland Geddes, de voorzitter, een uiteenzetting gegeven van de bedrijfstoestand. Ze begon met een buiging naar Franco en een trap naar het Volksfront. Sir Auckland zeide:

‘Het is interessant op te merken, dat de maatschappij in December 1936 (dus onder het bewind van Franco) met 6000 arbeiders in staat was om 143.000 ton uit toe voeren of 30.000 ton meer dan in Mei (Volksfrontbewind), toen er 8500 arbeiders waren. Dit is een maatstaf voor de economische krachten, die verspild zijn door de decreten van het Volksfront. Sedert de troepen van generaal Franco de mijngebieden hebben bezet, is er geen arbeidsonrust geweest.’

Desondanks is het geen pleziertje, de maatschappij te besturen, want ‘ons bedrijf is’, zoals Sir Auckland verklaart, ‘in de laatste twaalf maanden een nachtmerrie geworden. Dat de maatschappij het hoofd boven water heeft kunnen houden is te danken geweest aan de belangen in Noord-Rhodesia’.

Claude Bowers, de Amerikaanse ambassadeur in Spanje, en (nog steeds) een warm aanhanger van de republikeinse zaak, heeft in zijn herinneringen verteld, dat bijna al zijn collega's, onder anderen de vertegenwoordigers van Engeland en Frankrijk in Madrid, aanhangers van Franco waren. In Nederland schreef het sociaal-democratische dagblad Vooruit op 2 april 1937 over ‘Een zonderlinge diplomatieke benoeming te Madrid’. Het artikel ging over ‘een zekeren heer Hermans, tijdelijk kanselier van ons gezantschap in de Spaanse hoofdstad’.

Uit mededelingen, door hem aan journalisten gedaan, bleek, dat hij verleden jaar, als journalist in Spanje reizende, zijn diensten aan de Nederlandse legatie heeft aangeboden bij het uitbreken van de opstand.

De heer Hermans verricht in Spanje inderdaad journalistieke arbeid. Hij schrijft brieven in katholieke plaatselijke bladen. Een dezer brieven ligt voor ons, hij verscheen o.a. in de 'Residentiebode' van 6 Februari j.l.

'In de Engelse ambassade zijn gewonden gevallen en het feit wordt door de ochtendbladen in koor uitgebuit. De indruk, die men krijgt, is er een van 'te mooi om waar te zijn' en in het commentaar, dat op straat geleverd wordt, hoort men meermalen de mening uiten, dat de schuldigen wel eens aan deze (republikeinse) zijde van het front zouden kunnen schuilen. En indien, wat een buitenlands diplomaat mij zeide, waar is, en tussen de puinen van de Engelse ambassade scherven van in Catalonië vervaardigde bommen werden aangetroffen, lijdt het geval geen twijfel meer'. (. . .)

'Het heeft er veel meer van, alsof de een of andere vurige rode ijveraar het intreden van de zozeer begeerde ommekeer in de Engelse openbare mening een beetje heeft willen verhaasten. Want dezelfde lieden die hier in Madrid alleen 45.000 medemensen koudbloedig hebben afgeslacht, kunnen maar niet begrijpen dat de anders toch zo gevoelige publieke opinie in Engeland niet op haar achterste benen gaat staan, zodra een paar honderd der hunnen als slachtoffers van vijandelijke bommen zijn gevallen.' Deze citaten leveren het afdoende bewijs, dat de briefschrijver met zijn sympathie aan de zijde van Franco staat. Dat is zijn zaak. Maar ongehoord is het feit, dat een ambtenaar in dienst van onze legatie, zich op deze wijze uitspreekt over de regering, waarmee ook hij het contact moet onderhouden. De vraag rijst natuurlijk, hoe het mogelijk is, dat brieven van deze inhoud uit een belegerde stad verzonden worden. (. . .) Worden de brieven van de heer Hermans wellicht met de diplomatieke stukken meegegeven?

De heer Hermans was (. . .) in 1932 lid van de Algemene Ned. fascistebond van Baars en droeg

het uniform van deze groep. Hij werd door het hoofd van de Rijksgebouwendienst, baron Van Lynden, op arbeidscontract aangesteld

tot beheerder van het voormalige

ziekenhuis Bronovo, nadat dit door het rijk voor de huisvesting van crisisdiensten gekocht en onder beheer van de Rijksgebouwendienst was gesteld. In de Tweede Kamer is erover gesproken, dat hij in fascistuniform zijn functie in Bronovo uitoefende. Bij de herrie in Baars' fascistentroep, waaraan deze bende ten onder ging, speelde Hermans een rol. Hij verdween plotseling uit zijn functie bij de Rijksgebouwendienst en vertrok naar het buitenland om niet opgehelderde redenen.

Claude Bowers trachtte president Roosevelt te bewegen tot een politiek ten gunste van de republiek. Hij had daarbij de steun van mevrouw Roosevelt. De president volgde echter de politiek van Engeland en werd hierin gestijfd door de Amerikaanse ambassadeurs in Parijs en Londen. De laatste was een warm voorstander van de non-interventiepolitiek en de 'appeasement' met Hitler en Mussolini. Deze ambassadeur was Joseph Kennedy, de vader van de huidige president. De historicus Jay Taylor schreef in 1956 in een boek over de Amerikaanse politiek ten aanzien van de burgeroorlog:

Kennedy's invloed op de Spaanse politiek van Amerika kan niet overschat worden.

Toen Bowers na de burgeroorlog naar Washington terugkeerde, zei Roosevelt hem:

Wij hebben een vergissing begaan. Jij hebt al die tijd gelijk gehad.

In feite betekende de 'neutraliteit' van de democratische staten hulp aan Franco, die de economische belangen-groepen op zijn hand had. Robert Sencourt schreef in een boek over de burgeroorlog, dat in het algemeen pro-Franco is:

Franco had de oorlog niet kunnen winnen zonder benzine, de benzine uit Amerika die door de Standard Oil op crediet geleverd werd. (. . .) Niet één van de regeringen van de non-interventiecommissie,

Gastvrijheid in Nederland ?

Aan de edelmoedige houding van de wettige Spaanse regering is het te danken, dat thans een aantal aanhangers van den meinedigen generaal Franco naar ons land gekomen zijn en hier gastvrij onderdak krijgen.

Terwijl de benden van Franco met niets ontziende wreedheid vluchtende vrouwen en kinderen bombarderen en neerschieten, eerbiedigde de Spaanse regering het asyrecht van hen, die in de gebouwen van de gezantschappen te Madrid gevlucht waren.

Toen onze tegenwoordige gasten uit Madrid naar Valencia vertrokken, moest volgens een bericht van „De Telegraaf” aan Franco getelegrafeerd worden „om het transport vluchtelingen op de weg tussen Madrid en Valencia te ontzien. Men vreesde de mogelijkheid van onverwachte luchtbombardementen van Franco’s luchtmacht!”

De Nederlandse regering heeft alles in het werk gesteld, om deze mensen, weerbare mannen, hier te krijgen. Thans rijst de vraag: Waarom weigert de regering toestemming te verlenen voor het onderbrengen van kinderen uit het gebied der Spaanse regering? Waarom weigert onze regering haar steun te verlenen aan het menslievende werk van hulp aan onschuldige en noodlijdende kinderen? Duizenden Nederlandse families zijn bereid aan deze wezentjes onderdak te verlenen. Zij allen wensen:

GASTVRIJHEID VOOR HET SPAANSE KIND

Maar tegelijkertijd vestigen wij de aandacht op de tegenstanders van de Duitse regering, die naar ons land gevlucht zijn. Sinds 4 Januari zitten 7 Duitse vluchtelingen in het Huis van Bewaring te Amsterdam, in afwachting van hun uitwijzing! Honderden anti-fascistische vluchtelingen kunnen hier geen verblijfsrecht krijgen. Op het moment dat de Nederlandse regering de Spaanse fascistten zo gastvrij ontvangt, roepen wij de bevolking van Nederland op, met ons op te komen voor

**Franco-aanhangers
toegelaten
Spaanse kinderen
geweigerd**

GASTVRIJHEID VOOR DE ANTI-
FASCISTISCHE VLUCHTELINGEN

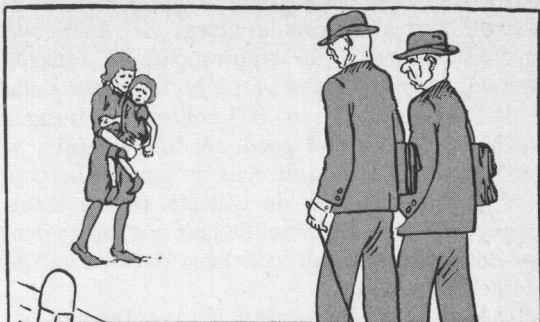

STEUNT HET SPAANSE VOLK!

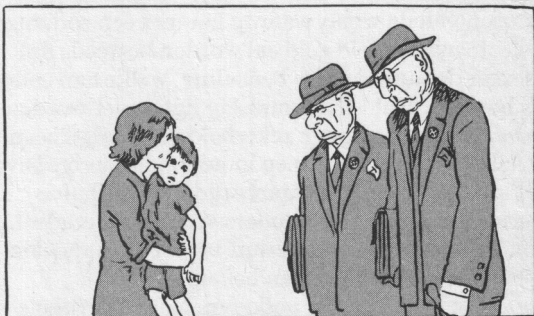
Wij zenden: Nederlandse Zuivelproducten. Giro No. 119822

Nederlandse Rode Hulp, Plantage Middenlaan 38, A'dam-C., Telefoon 55981

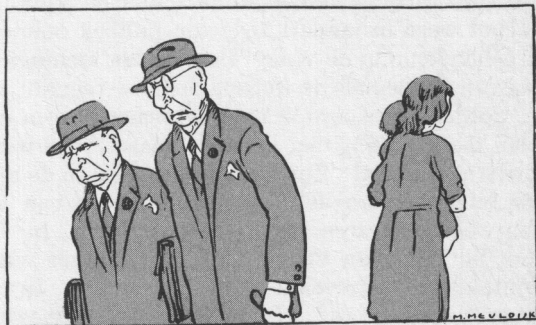
ROODE HULP...

ALBADA: „Kijk Koos, Spaansche vluchtelingen, zoeven met de boot aangekomen, denk ik.”
VORRINK: „Die gemeene Franco. Zie eens dat arme kleine wurm; zeker haar broertje. We zullen de stakkars gauw helpen.”

„Ja mijnheer, mijn broertje.... ondervoeding.... mijn vader is een van de vijfhonderduizend Nederlandse werklozen.”

„O...., ja zie je, dan.... eh....”

Uit Volk en Vaderland.

noch de Ver. Staten brachten de kwestie van deze olieleveranties naar voren.

Ook Nederland was strikt 'neutraal'. Dit bleek wel, toen de sociaal-democratische vrouwenclub in Idaarderadeel (Friesland) in maart 1937 verzocht te mogen collecteren voor de Spaanse kinderen. Het college van burgemeester en wethouders vond het goed. De burgemeester was het echter niet met het besluit eens en ging in beroep bij de Kroon. Het besluit om de collecte toe te staan werd voorlopig opgeschort. Hetzelfde jaar nog, op 27 december, kwam de regering tot de conclusie dat ten aanzien van een dergelijke collecte

welke haar grondslag vindt in het bestaan van bijzondere buitenlandse toestanden, het een eis van algemeen belang is, dat volledige zekerheid besta ten aanzien van de wijze, waarop het met een zodanige collecte ingezameld geld zal worden besteed; dat hoezeer de humanitaire bedoeling, welke aan collecten als bovenbedoeld ten grondslag ligt, moet worden gewaardeerd, zodanige zekerheid in het algemeen moeilijk is te verkrijgen en in het onderhavige geval ook niet voldoende gewaarborgd; dat derhalve Burgemeester en Wethouders van Idaarderadeel, hun bovenaangehaald besluit nemende, handelen in strijd met het algemeen belang.

Maar de staten zijn de volkeren niet. De gehele wereld leefde mee met de burgeroorlog en de grote meerderheid in de democratische landen stond achter de republiek. In Engeland werd in januari 1937 een publiek opinieonderzoek gehouden. Op de vraag 'Bent u van mening, dat de Junta van Franco als de wettige Spaanse regering erkend moet worden' antwoordde 14% dergenen die een mening hadden met ja, 86% met neen. In maart 1938 werd aan de Britten gevraagd: 'Zijn Uw sympathieën in de Spaanse oorlog bij de regering, bij Franco of bij geen van beide?' De antwoorden waren: bij de regering 57%, bij Franco 7% en bij geen van beiden 34%. In oktober waren de percentages respectievelijk 57%, 9% en 34%. In januari 1939 72%, 9% en 19%. In de Ver. Staten deed Gallup dergelijke peilingen. In februari 1937 was 22% voor de

republikeinen, 11% koos voor Franco en 67% was neutraal of had geen mening. In december 1938 was 46% voor de republiek, 14% voor de nationalistien.

In Spanje stonden bijna alle kunstenaars en wetenschapsmensen achter de republiek. In het buitenland was dit niet anders; Paul Claudel en Igor Strawinsky, die zich voor Franco uitspraken, waren uitzonderingen. Door de Spaanse burgeroorlog verlieten velen hun 'ivoren toren', en een groot aantal bezocht Spanje of vocht mee. André Malraux, thans minister van De Gaulle, vloog bij het uitbreken van de oorlog enkele vliegtuigen van Frankrijk naar de republiek over. Hij hielp de luchtmacht organiseren, vocht zelf mee en schreef zijn roman 'l'Espoir'. Ernst Hemingway schreef 'Voor wie de klok luidt', Upton Sinclair 'No Pasarán', Auden, Stephen Spender, Jacques Prévert en Eluard schreven hun gedichten, George Orwell, Arthur Koestler, en Bernanos hun belevenissen, De Saint-Exupery, Ilja Ehrenburg, Anna Siemsen en Ludwig Renn hun reportages. Heinrich Mann schreef pamfletten, die verspreid werden onder de Duitse soldaten, die aan Franco's zijde vochten. Joris Ivens maakte een film 'Spaanse aarde'.

Het volgende gedicht van Eluard is na de burgeroorlog, in 1944, gemaakt:

S'il y a en Espagne un arbre teint de sang
C'est l'arbre de la liberté.
S'il y a en Espagne une bouche bavarde
Elle parle de liberté.
S'il y a en Espagne un verre de vin pur
C'est le peuple qui le boira.

Volk en Vaderland liet zich door de culturele steun aan de republiek niet afschrikken en plaatste er zijn eigen culturele uitingen tegenover

In het Nederland van heden zijn de meeste 'grote Kunstenaars' geen fascistien of nationaal-socialistien. Wij denken nu niet alleen aan Bob Scholte, Heintje en Louis Davids, Mossel, Sam Swaap, Sylvain Poons, Eduard Veterman, Alex de Haas, Maloïtz, Max Tak, Kovacs Lajos, maar ook aan nòg grooteren als Siegfried van Praag, A. Defresne, Max Kijzer, H.

Salomonson (Melis Stoke), Sem Dresden, Victor E. van Vriesland, enz. enz.

En als straks ons land nationaal-socialistisch is en het licht van de kunst dezer lieden niet meer zou schijnen — wel, dan zou het leeg en duister zijn in ons land!

Maar wij willen ons niet al te bezorgd maken. Voorlopig werken zij nog en klinken hun kunstuitingen met behulp van Vara en Avro in onze huiskamers.

Ook Joris Ivens werkt nog. Deze groote Nederlandsche kunstenaar maakte, tezamen met Ernst Hemingway en John Fernhout een reclamefilm voor Sovjet-Spanje. De filmredacteur van de z.g.

Arbeiderspers noemde dit (door wie betaalde?) produkt 'bezielde objectiviteit, bezielde eerlijkheid'.

Nu heeft de heer L. J. Jordaan van de Haagsche Post met den heer Ivens gesproken en deze heeft niet verheeld, dat zijn hart is met de Spaansche massa. Wie nu zou meenen, dat Ivens zijn hart heeft verpand aan het strijdende Spaanse volk, vergist zich — hij bedoelt de internationale bende, die met behulp van een aantal misleide Spanjaarden in Spanje vecht voor de Sovjets.

Ivens' werk aan deze film was voor hem 'het volstrekt eerlijke zoeken naar de bevestiging van het eigen geloof'.

En Ivens besluit:

'Laat mijn 'Spaansche aarde' dan een uitdaging wezen . . . de uitdaging aan het fascisme om op zijn beurt te getuigen van den toestand achter zijn frontlijn — van den geest die zijn aanhangers bezielt . . . Als het durft!' Alzoo sprak Joris Ivens.

En de roode Arbeiderspers-redacteur besluit:

'Franco en zijn helpers zullen het antwoord schuldig blijven; zoals het fascisme in het rijk van den geest nimmer een uitdaging heeft aanvaard. 'De Spaansche aarde' is het kunstwerk van de vrijheid. De vrijheid daagt de tirannie uit. Doch deze zwijgt omdat zij niet durft? Omdat zij niet kan.'

COMMISSIE »HULP AAN SPANJE«

AFDEELING VOOR NEDERLAND VAN HET
COMITÉ DE COORDINATION ET D'INFORMATION POUR L'AIDE A L'ESPAGNE RÉPUBLICAINE
(OPGERICHT 13 AUGUSTUS 1936 TE PARIS)

KEIZERSGRACHT 495A, AMSTERDAM C.

TELEFOON 36370
POSTGIRO 204040

Amsterdam, den 15 September 1937.

Geachte Redactie,

NEDERLAND

Prof. Dr. Marius Valkhoff, Voorz. Hierby verzoeken wy U beleefd, onderstaand persbericht
S. de Wolff, Secr.-Peningmeester in Uw geacht blad te willen opnemen.
Prof. Dr. B. Becker U by voorbaat dankende voor de plaatsing, verblyven wy,
Prof. Dr. H. Frankfort
Prof. A. G. v. Kranendonk
Herman Robbers
Prof. R. N. Roland-Holst
Dr. J. Schrijver
Dr. Joh. Tielrooy

Hoogachtend,
Namens de Comm. "Hulp aan Spanje".

BELGIË

Louis de Brouckère
Isabelle Blume

Secretaris-penningmeester

BREIEN VOOR SPANJE.

CANADA

R. MacLeod

EEN OPROEP AAN DE NEDERLANDSE VROUWEN

ENGLAND

Prof. P. M. S. Blackett
Sir Norman Angell
Viscount Churchill

FRANKRIJK

Prof. Victor Basch
Buisson
Prof. Paul Langevin
Léon Jouhaux
Emile Borel
Jacques Duclos

TSJECHOSLOWAKIJE

A. Kunoszi

VER. STATEN v. N. AMERIKA

Prof. Ward

ZWEDEN

Georges Branting

ZWITSERLAND

Hans Oprecht
enz.

Toen de Commissie "Hulp aan Spanje" een jaar geleden in September 1936 een beroep deed op de Nederlandse vrouwen om warme kleding te breien voor de slachtoffers van Spanje, die daarvan geheel verstoken waren, had zy niet kunnen denken, dat zy zich een jaar later opnieuw tot de vrouwen zou moeten wenden om haar nogmaals te vragen aan dit menslievende werk deel te nemen. Het tweede jaar burgeroorlog is ingezet opnieuw staat een lange koude winter voor de deur, opnieuw vragen de Spaanse vrouwen aan alle vrouwen, die begaan zyn met het zware lot van het Spaanse volk, haar krachten te geven aan de steuncampagne die in alle democratische landen gevoerd wordt, tot leniging van de nood van haar land.

Nu de winter weer aanvangt, wordt ons speciaal gevraagd om warme gebreide kleding, zoals truien, sokken, dassen en gebreide kinderkleding. De commissie heeft onmiddelyk de organisatie van dit werk ter hand genomen en reeds zyn grote partyen wol ingeslagen. Aan de distributie daarvan kan worden begonnen. Wy vragen alle vrouwen, zich voor het breien van warme kleding op te geven aan ons secretariaat: Keizersgracht 495a, tel. 36370. De wol zal haar dan gratis worden toegezonden, benevens goede patronen.

Wy hopen dat de Nederlandse vrouwen, evenals het vorige jaar, weer in grote getale zich voor dit werk beschikbaar zullen stellen, opdat wy spoedig een grote lading warme kleding naar Spanje kunnen verzenden. Zy die voor dit doel een bydrage willen storten, kunnen dit doen op de postgiro-rekening van de commissie nr. 204040

PROCLAMATIE!

Spanje bloedt Mussert juicht.

HET SPAANSE VOLK WORDT UITGEMOORD.
FASCISTISCHE LANDVERRADERS ONTKETENEN DE BLOEDIGE BURGEROORLOG.

Het DUITSE en ITALIAANSE FASCISME leveren de wapenen,

MUSSERT JUICHT!!!

Kerken worden tot vestingen gemaakt, **TEGEN DE WETTIGE REGEERING**

Plicht vergeten priesters strijden tegen het volk.

Maar honderdduizenden katholieke democraten offeren hun leven voor hun land en de vrĳheid!

SPANJE BESLIST OVER DEMOCRATIE OF FASCISME OVER OORLOG OF VREDE!

Reeds loeren de fascistenbarbaren naar Frankrijk, Belgie, Tsjecho-Slowakije en Nederland!

In Badojos tweeduizend gevangenen democraten, mannen en vrouwen tegen muren terechtgesteld!

FASCISME IS LANDVERRAAD! FASCISME IS OORLOG!

NEDERLANDERS! DEMOCRATEN!

Redt de vrede door de redding van de Spaanse republiek!

Het Spaanse Volk vecht ook voor U!

SNELT TE HULP!

**Geen geld, vliegtuigen of wapens uit Nederland voor de rebellen!
Nederland moet de democratie en Spanje steunen!
Zamelt geld in, zendt medicamenten!**

**VERENIGT DE DEMOCRATISCHE VOLKSKRACHTEN!
VOOR VREDE EN DEMOCRATIE!**

COMMUNISTISCHE PARTIJ NEDERLAND

Laat ons de argumenten ter harte nemen. En laat ons eindelijk erkennen, dat slechts de van hun eigen volk vervreemde Joden dóór en in het Marxisme de heilige inspiratie verkregen hebben, welke hen in staat stelde tot het scheppen van 'ware en vrije' kunst. En laat ons het beeld van Rembrandt vervangen door dat van Jozef Israëls, dat van Hugo de Groot door dat van prof. mr. dr. G. van den Bergh ('versch gekarnd'), dat van Erasmus door het beeld van Spinoza, het beeld van Vondel door dat van Jacob Israël de Haan — en zet voor den Amsterdamschen schouwburg van Boekman een standbeeld voor Heintje Davids.

Materiële steun — geld, voedsel, medicijnen en kleren — bereikte Spanje en de Spaanse vluchtelingen van alle kanten. Het was de tijd van de grote economische depressie, maar er werden grote sommen bijeengebracht door mensen die zelf dikwijls gebrek leden. Alle socialistische stromingen hadden hun eigen nationale en internationale steuncomités. Daarnaast werkten er neutrale instellingen. In Nederland de commissie 'Hulp aan Spanje', die deel uitmaakte van een internationaal coördinatie-comité. Volk en Vaderland vond het maar verdacht democratisch.

De commissie 'Hulp aan Spanje', waarin, zoals bekend, alle broeders-in-Marx 'eendrachtig samenwerken', volgt uiteraard ook den democratischen weg.

Conferenties hier, besprekingen daar, woorden zonder resultaten overal. (. . .) Een zeer groot gedeelte van het ingezamelde geld — dikwijls door arme drommels bijeengebracht of uit de kassen door de vakverenigingen 'weggeschonken' — bereikt natuurlijk nooit zijn doel. De talloze conferenties, besprekingen, onderhandelingen, secretariaten, enz. enz. kosten geld en véél geld ook. (. . .)

Op 9 Mei j.l. ving de 'belangrijke conferentie te Genève' aan, waarheen nieuwe drommen afgevaardigden werden gedirigeerd. (. . .) De voorzitter der Nederlandsche commissie 'Hulp aan Spanje' is de E.d.D.-er (*Eenheid door Democratie*) ds. Van der Heide. (. . .) Ook nu is hij weer met enkelen zijner

partijleden in het keurige gezelschap van Joden en communisten. Namen als prof. Roland Holst en Valkhoff, niet te vergeten de promotor van het Neo-Malthusianisme, de arts Sajet, zeggen genoeg. Te zijner tijd hopen wij het volledige lijstje der heeren te kunnen publiceren. Wij houden ons minzaam aanbevolen.

De commissie 'Hulp aan Spanje' verzorgde een ambulancegroep in Spanje (het Nederlandse Rode Kruis liet verstek gaan) en hield in Spanje een kindertehuis in stand bij Piscana (Spaanse kinderen werden in Nederland niet toegelaten).

De commissie organiseerde een reizende tentoonstelling. In Haarlem en Arnhem werd de tentoonstelling verboden.

Zulks met het oog op het handhaven der openbare orde.

En de burgemeester van Laren wilde niet achterblijven. Hierover schreef Sam de Wolff in het bulletin van de commissie:

En nu ten derde, want 'drie-is-schippers-recht'. Thans verschijne ten tonele Z. Edelachtbare heer Burgemeester van Laren de jonkheer Nispen tot Sevenaar. Deze verbood niet alleen de film 'Bommen op Madrid', maar hem is tevens onze gehele Commissie een steen des aanstoets. Hij acht het minder gewenst, dat door onze Commissie in Laren vergaderingen worden belegd en hij deelt dan ook deze zijne mening aan den exploitant van Hotel Hamdorff mede. Waarop door dezen dan ook — onderdanentrouw is toch maar alles — aan ons in het vervolg geen zaal meer zal worden verhuurd.

Voor de Spanjaarden heeft de internationale solidariteit ontzaglijk veel betekend. Nog vijftieng jaar later, getuigde de in Nederland wonende Francisco Carasquer ervan.

Alleen wij, de verslagen Spanjaarden, kunnen een idee hebben van de onmetelijke golf van publieke opinie die ons in heel de wereld gesteund en bemoedigd heeft, van de vurige, werkelijk ontroerende eenstemmigheid waarmee de intelligentia van alle

volken op onze zaak gereageerd heeft.

Maar ook het omgekeerde was het geval. Spanje werd voor vele vreemdelingen een grootse, onvergetelijke ervaring. Herbert Matthews, die in de burgeroorlog correspondent van de New York Times was, schreef in 1945, na de tweede wereldoorlog te hebben meegemaakt:

Wij leven alweer zes jaar verder. Ik heb, na de Spaanse burgeroorlog, veel groots en veel glorie gezien, veel mooie dingen en plaatsen en als ik geluk heb, kan ik nog twintig of dertig jaar leven, maar ik weet, zo zeker als ik iets weet ter wereld, dat ik nooit meer iets zal beleven, zo wondermooi, als die twee en een half jaar, welke ik in Spanje doorbracht.

Sommigen zijn de republiek ontrouw geworden, zoals Ernst Hemingway, die naar Spanje terugkeerde en zich voor Franco's propaganda liet gebruiken.

Voor heel velen bleef Spanje een ideaal dat men niet ontrouw werd. Albert Helman schreef in De Nieuwe Stem van februari 1960, dat hij soms droomt aan de Spaanse grens te staan bij Puigcerdá, maar de slagboom, de grens, niet voorbij gaat.

Het is uitstekend dat de slagboom er nog is voor een klein aantal koppige lieden, voor degenen die — al is het maar in de droom — het spoor terug kunnen volgen, de vrije, hoge toppen niet vergeten; die de vermoorde vrienden niet ontrouw zijn in gedachten, woorden of werken, en niet willen capituleren voor het conformisme dat in onze dagen wijs en vruchtbaar heet.

No pasarán blijft nog altijd van kracht voor de oude garde, die wel uitsterft, maar zich niet gewonnen geeft.

De indrukwekkendste hulp die de republiek ontving, was die van buitenlandse vrijwilligers: de Internationale Brigades. De buitenlanders die aan Franco's zijde streden waren soldaten die gezonden werden. Slechts heel weinig echte vrijwilligers — meest Ieren — vochten met de nationalistten. Uit meer dan vijftig landen en uit alle werelddelen kwamen een 30.000 tot 40.000 vrijwilligers om de republiek te verdedigen. Zij speelden een grote rol

bij de verdediging van Madrid en op andere fronten. Spanje kwam voor hen in een periode dat het fascisme overwinning op overwinning behaalde, de wereldcrisis miljoenen permanent werkloos maakte en de grote arbeidersbewegingen machteloos waren geworden. De burgeroorlog bracht nieuwe hoop en verwachting. Aan de anti-democratische reactie was een halt toegeeroepen. Duitse en Italiaanse anti-fascisten die uit hun land verdreven waren en in Spanje tegenover de soldaten van Hitler en Mussolini stonden, gaven de burgeroorlog het karakter van een Europese burgeroorlog. Beroemd werden de liederen van Brecht, 'Die Herren Generale' en het lied van het bataljon Thälmann.

Spaniens Himmel breitet seine Sterne

Über unsre Schützengräben aus.

Und der Morgen grüsst schon aus der Ferne,

Bald geht es zum neuen Kampf hinaus.

Dem Faschisten werden wir nicht weichen,

Schickt er auch die Kugeln hageldicht.

Mit uns stehen Kameraden ohne gleichen.

Und ein Rückwärts gibt es für uns nicht.

Rührt die Trommel! Fällt die Bajonette!

Der Sieg ist unser Lohn.

Mit der roten Fahne! Bricht die Kette

Das Thälmann Bataillon!

Die Heimat ist weit,

Doch wir sind bereit.

Wir kämpfen und siegen für dich:

Freiheit!

De Nederlanders die in Spanje vochten verloren hun nationaliteit, omdat zij in vreemde krijgsdienst waren getreden. Jef Last zat enige tijd gevangen, toen hij zijn eigen land binnenkwam. Pas jaren na de tweede wereldoorlog kregen de Spanjestrijders hun Nederlanderschap terug . . . tegelijk met Nederlanders, die in dienst van Hitler hadden gevochten.

De leiding over de Brigades kwam spoedig in communistische handen. Een aantal leden van de Brigades speelden later in hun eigen land een rol. Van de Italianen Nenni, de leider van de socialisten, en Luigo Longo (Gallo)

die in de tweede wereldoorlog de partizanen in Noord-Italië aanvoerde. Vele Joegoslavische partizanenleiders uit de Wereldoorlog hadden in Spanje gestreden, Tito zelf niet. Hij had in Parijs het vervoer van vrijwilligers naar Spanje georganiseerd. De Poolse generaal 'Walter' werd na de tweede Wereldoorlog onderminister van oorlog van zijn land. In 1947 werd hij vermoord door Oekraïense terroristen. De Bulgaarse boeren- en partizanenleider Kostow, die na 1944 minister was tot hij door de Stalinisten werd terechtgesteld, had in Spanje gevochten, evenals de Hongaarse communist Rajk, die ook terechtgesteld werd en wiens rehabilitatie het begin vormde van de Hongaarse revolutie van 1956. Bij de Oostenrijkers was de socialist Julius Deutsch. Van de Duitsers was Hans Beimler, een communistische afgevaardigde in de Rijksdag, die uit de concentratiekampen was ontsnapt, de beroemdste. Hij sneuvelde voor Madrid of werd — als te onafhankelijk van de partijlijn zijnde — uit de weg geruimd. De eerste aanvoerder van het Garibaldi-bataljon was Pacciardi, die door communistische intriges werd weggewerkt. Na de wereldoorlog was hij minister van oorlog in Italië. George Orwell vocht met de milizie van de POUM. Simone Weil was bij de Durruti kolonne. De belangrijkste man bij de Internationale Brigades was de reeds genoemde Marty, die de Brigades dienstbaar maakte aan de Stalinistische partijpolitiek. De echte vrijwilligers waren zich dit echter niet of nauwelijks bewust. Zij streden niet voor een partijzaak, maar voor een ideaal. Over hun ondergang schreef Arthur Koestler in 1942, in een herinnering aan het Franse concentratiekamp Le Vernet:

Het werd oorspronkelijk opgericht tijdens het Spaanse voorspel van deze oorlog om Franse gastvrijheid te schenken aan de overwonnen Republikeinse soldaten. In die eerste dagen bestond de accommodatie van Le Vernet uit kuilen, die in de bevroren grond waren gegraven, waarin de gewonden mochten sterven en de gezonden ziek worden. De eerste installaties in het kamp waren het prikkeldraad erom heen en het kerkhof ernaast, waar de eerste rijen houten kruisen alle drievoudige Spaanse namen

dragen. Er zijn geen inscripties, maar een van de soldaten een José, Diego of Jesus had in het hout gekrast met zijn zakmes: '*Adios, Pedro. Los fascistas* wilden je levend verbranden, maar de Fransen stonden je toe, in vrede dood te vriezen. *Pues viva la democracia*'. Later werd er een aantal houten barakken gebouwd (. . .) en toen die klaar waren, werd het hele kamp geëvacueerd, omdat een of andere inspectiecommissie het onbewoonbaar vond voor menselijke wezens. (. . .) Toen brak de oorlog uit en werd het opnieuw gevuld met een vreemde menigte mannen uit heel Europa, op wie de Franse nieuwsbladen het aanminnige etiket 'Het Schuim der Aarde' plakten.

Ze waren gedeeltelijk de laatste Mohicanen van de Internationale Brigades en gedeeltelijk actieve, politieke bannelingen van alle landen onder fascistisch bewind. De Franse Sûreté Nationale (*de Franse binnenlandse veiligheidsdienst*) (. . .) besloot dat het eerste, dat men moest doen in een oorlog tegen Hitler was: het opsluiten van alle belangrijke anti-Hitlermensen. Om dit particuliere anti-Links-pogrom van de Sûreté aannemelijker te maken voor het publiek, kreeg het 'Schuim' een besprenkeling van ongeveer twintig procent echte misdadigers. (. . .) Maar de overige tachtig procent waren van ons, die ze op de mesthoop gegooid hadden, waren wij, die de huidige oorlog uit ons zelf begonnen waren van af 1930 en nog vroeger; die gedronken hadden van Mussolini's castorolie en gelegen hadden op de pijnbanken van de Siguranza in Boekarest en gezeten hadden op de Ghettobanken van Lwow en die de stalen zwepen van de S.S. in Dachau gekend hadden: die heimelijk anti-nazipamfletten hadden gedrukt in Wenen en Praag en bovenal het voorspel doorgevochten hadden in Spanje van de Apocalypsus. (. . .)

Koestler werd in januari 1940 losgelaten. Hij sprak later een andere gevangene. Deze vertelde dat na de wapenstilstand tussen Frankrijk en Duitsland, de lijsten met de namen van de anti-fascisten aan de Duitsers werden overhandigd, ondanks beloften aan de gevangenen, dat

deze lijsten vernietigd zouden worden. Een aantal werd naar Duitsland getransporteerd, anderen naar de Sahara. Velen bleven echter in Le Vernet, dat een goede indruk op de Duitse Gestapo en op de SS-mensen had gemaakt.

Pues viva la democracia. Het is juni 1942 en ik ben benieuwd, hoevelen van hen er nog in leven zullen zijn. Van uit de prikkeldraadomheining van Sectie C kunnen ze het aantal houten kruisen op de begraafplaats zien groeien, dag na dag, rij aan rij. Het is misschien de meest cosmopolitische verzameling van schedels sinds de massagraven der kruisvaarders. En kruisvaarders waren zij, de trots en de helden van een continent in verval, pioniers in de strijd voor het veilig stellen der menselijke waardigheid. Maar misschien zullen toekomstige geschiedschrijvers hun strijd aan het licht brengen, de sage van de Internationale Brigades en van mijn oude concentratiekamp; en misschien zullen zij het etiket veranderen dat zij aan hen hebben vastgehecht en hen noemen wat zij in werkelijkheid waren: 'Het zout der Aarde'.

De bevolking echter, hoezeer zonder aanvoeders, maakte zich met bewonderenswaardige geestkracht tot het afweren van de vijand gereed.

Madrid

De republikeinen leken er niet zo slecht voor te staan toen er zich fronten begonnen af te tekenen na de eerste dagen van strijd. Alleen in het noorden en in het zuiden hadden de nationalistten een aantal grote steden in handen. Zij beschikten echter over geregelde troepen, de Moren, het vreemdelingenlegioen. Duitse en Italiaanse hulp kwam direct op gang. Hiertegenover stonden de milities van de republikeinen. Vooral in het zuiden waren dit onsamenhangende eenheden. Het ontbrak hun aan elke moderne bewapening. Tegenover vliegtuigen, tanks, kanonnen, mitrailleurs, konden zij slechts oude geweren stellen. Spoedig behaalden de nationalistten grote successen.

In noord-Spanje veroverden de troepen van Mola Irun (4 september) en San Sebastian. Daardoor werd het noordelijk gebied van de republikeinen afgesneden van Frankrijk en van eventuele hulp via Frankrijk. Mola keerde zich vervolgens tegen Madrid. Hij deed de beroemd geworden uitspraak dat vier colonnes Madrid naderden, maar dat er zich reeds een 'vijfde colonne' in de stad bevond om die van binnenuit te ondermijnen en aan te vallen

Het woord vijfde colonne werd een begrip. In het zuiden rukte Franco snel op. Badajoz werd op 17 augustus veroverd. Het noordelijk en zuidelijk gebied van de generaals werd hierdoor een aaneengesloten geheel. In de Taagvallei werden de republikeinen teruggeslagen. In Toledo werden de in het Alcazar belegerde nationalistena ontzet. De weg naar Madrid lag open voor Franco en Mola. Begin november leek het lot van de Spaanse hoofdstad beslist. De militie werd bij Getafe teruggeslagen. De Nederlander Jef Last vertelt er over in zijn brieven uit Spanje: 'In de loopgraven voor Madrid'.

De bres werd hoe langer hoe wijder en nu begon ook links van ons de terugtocht. In mijn sectie hield ik de mannen zo lang ik kon, met woorden en soms ook door ze met mijn geweer te dreigen, tegen. We hielden het misschien een kwartier langer uit dan de anderen, maar eindelijk was ik toch alleen in de loopgraaf met onzen alvares (tweede luitenant), die terug gekomen was, toen ik hem uitschold voor lafaard. 'Somos solos', zei hij. (We zijn alleen). Op dat oogenblik was de vijand zoowat op driehonderd meter. Ik zag in, dat er niets aan te doen was en vluchtte met hem naar Getafe.

Enkele dagen later is Jef Last opnieuw getuige van de terugtocht van de militie.

Die avond was misschien nog vreselijker dan de vorige. Overal waar we langs trokken vonden we verdwaalde groepen miliciens, zonder wapens of zonder munitie, hongerig, zonder officieren en zonder te weten waar ze heen moesten. . . . bommen vielen als hagel en overal sloegen uit de dorpen, die we zien konden, hoge zuilen op van rook en vlammen. Van het model-tuindorp der spoorwegaarbeiders bleef in enkele minuten niets over dan één brandende ruïne. Fermin, die den geheelen dag met mij geweest was, zei: 'Madrid is genomen', en ook ik geloofde op dat oogenblik, dat er niets anders meer te doen bleef dan me een kogel door de kop te jagen.

De regering verliet de bedreigde stad en begaf zich op 8 november naar Valencia, een nogal overhaast vertrek.

De verdediging van Madrid werd overgelaten aan een Verdedigingsraad onder leiding van generaal Miaja. De aanvallers stonden toen reeds voor Madrid, aan de rivier de Manzanares en in het bos Caso del Campo. Spoedig drongen zij over de Manzanares de zuid-oostelijke voorsteden van Madrid binnen en in het noord-oosten de Universiteitsstad.

Franco maakte zich op, Madrid te betreden en de val van de stad werd ieder ogenblik verwacht en zelfs reeds verkondigd. De republiek leek verloren.

In Berlijn lag in die dagen een diplomatieke nota gereed. Deze was bestemd voor de zaakgelastigde van de Spaanse republiek en ondertekend door Von Neurath, de Duitse minister van buitenlandse zaken. Er stond onder meer in

Namens de Duitse Regering heb ik de eer U het volgende mede te delen.

Aangezien Generaal Franco Madrid, de hoofdstad van Spanje, ingenomen heeft en het gezag in het grootste deel van het Spaanse grondgebied dus in handen van zijn Regering is overgegaan, heeft de Regering besloten een officiële vertegenwoordiger te benoemen bij de Regering van Generaal Franco (. . .)

. . . de Duitse Regering beschouwt Uw diplomatieke werkzaamheden in Duitsland als beëindigd.

De nota was gedateerd . . . november 1936, alleen de dag moest nog ingevuld worden. Dat is nooit gebeurd en de nota verdween in de archieven, waar zij in 1945 werd gevonden.

Het Nederlandse anti-revolutionaire dagblad De Stand-aard bracht op zaterdag 7 november het volgende nieuws over de strijd.

Madrid, 6 nov. De strijd om het bezit van Spanjes hoofdstad schijnt in het laatste beslissende stadium te zijn gekomen. Naar Reuter meldde, zijn de eerste afdeelingen Afrikaansche infanterie, die gesteund worden door honderden pantserauto's en tanks in de eerste verdedigingslijnes van Madrid met de linkschen slaags geraakt. Gevechten van man tegen man zijn gaande.

De voorste afdeelingen van de nationalistische civiele garde staan gereed om de hoofdstad te bezetten. Deze troepen zullen als eersten Madrid binnenrukken. De geregelde troepen en legionnaires zullen aan den rand van Madrid halt houden.

Aan den anderen kant schijnen de Madrilenen alle krachten in te spannen om het dreigende lot nog op het laatste moment van hun stad af te wenden.

De maandag hierna berichtte De Standaard in een samenvatting van het nieuws.

De Witten in Madrid. De troepen van Generaal Valerde hebben Puerta del Sol, een der voornaamste punten van Madrid, bereikt. Er wordt fel gestreden.

Het blad vermeldde die dag verder

De vliegtuigen der Witten hebben pamfletten omlaag geworpen, waarin Generaal Franco aankondigt, dat zijn troepen morgen de stad zullen binnenrukken.

De daaropvolgende dag, 10 november, kon men in het sociaal-democratische dagblad Het Volk lezen

Oncontroleerbaar zijn de beweringen van de rebellen, dat zij gisteravond laat over de brug van Toledo de stad zouden zijn binnengerukt. Tankafdelingen zouden voor de infanterie de weg hebben gebaad en op een van de eerste loopgraven in de Toledo-wijk werd bij het verschijnen van de tanks, volgens dit rebellenbericht, de witte vlag gehesen. Deze berichten vermelden wij echter slechts onder het grootst mogelijke voorbehoud.

In De Standaard van die dag stonden de volgende koppen
Nog houden de Rooden stand. Doch hun val een kwestie van uren. *Hieronder stond o.m.* De druk der rechtschen in en rond de hoofdstad wordt intusschen voortdurend krachtiger en de uiteindelijke overwinning in den strijd om Madrid is dan ook slechts een kwestie van uren.

De val van Madrid leek inderdaad een kwestie van uren. Het werd echter een kwestie van dagen, toen weken en ten slotte van twee jaar en zes maanden. Madrid capituleerde pas toen de gehele republiek ten onder was gegaan. De strijd om Madrid in november 1936 bleef nog dagen-

lang voortduren. Franco's troepen kwamen niet verder. De strijdleuze van de republikeinen 'No pasarán!' (zij zullen er niet doorkomen) werd beroemd door Madrid. De correspondent van Paris-Soir geeft op 18 november het volgende beeld van de mensen in Madrid.

Er zijn hier inderdaad 50.000 mannen, die bereid zijn om te sterven als het moet. Men voelt deze vastberadenheid om zich heen zoals men met alle poriën van zijn huid een storm voelt. Men leest het in de ogen.

Het is onmogelijk, de bevolking de eenvoudigste regels van voorzichtigheid bij te brengen. Gisteren zag ik drie kleine meisjes op het plein van de Cortès staan kijken tijdens een bombardement. Drie kleine meisjes, doodkalm, met de neuzen in de lucht, de handen op de rug.

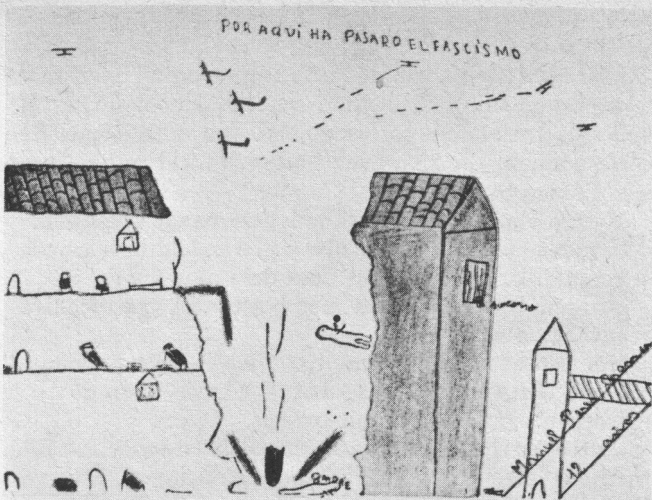
Een militie-man joeg hen naar een portaal. Toen hij verdwenen was, kwamen ze terug. De oude krantenverkoopster van het plein zegt tegen mij, terwijl zij haar witte hoofd schudt: 'Waarom hun dit 'laatste' pleziertje niet gegund? Voor ons allen staat het uur geschreven'.

Enkele dagen later, op 21 november, schreef dezelfde journalist in zijn blad over de terreurbombardementen waaronder Madrid te lijden had.

Van alle kanten van de stad zijn lange stoeten onderweg naar de wijk Salamanca, waar bijna alle ambassades gevestigd zijn . . .

Men fluistert dat Franco stroobiljetten heeft laten uitwerpen door zijn vliegtuigen, waarin de burgerbevolking aangezegd werd naar deze wijken te vluchten. Niemand heeft deze biljetten gezien, maar iedereen gelooft in de onschendbaarheid van Salamanca.

Men ziet dus hele families, hele woonblokken, een menigte van vluchtelingen. De vaders lopen voorop met matrassen op het hoofd. Achter hen ploeteren de kinderen door de modderige straten. De vrouwen trekken karretjes voort met oude manden, stoelen, en vogelkooitjes. Kleine ezels, die bijna bezwijken

Kindertekening van 12-jarige

onder hun last, draven mee met de verhuizing. Oude mensen strompelen in de achterhoede, bang de colonne uit het oog te verliezen.

In de wijk Salamanca kamperen duizenden in regen en wind. De gezinnen hebben zich weer ingericht, met stoelen en tafels, keukengerei, bedden en matrassen. Sommigen, die niet uit Madrid afkomstig zijn, zijn sedert twee maanden op de vlucht. Ik heb een oude boer ontmoet uit de omstreken van Badajoz, die eerst naar Talavera vluchtte, vervolgens naar Toledo, alvorens hier te stranden. Zijn twee zoons zijn in de oorlog gedood, zijn vrouw bij het bombardement op Madrid. Nu is hij hier, geheel alleen, in de regen, aan de rand van de wijk van Salamanca. Hij draagt een zwarte geplooidde blouse en hij vloekt langzaam, ernstig, als om zich te wreken. 'Wat heb ik gedaan, dat ik dit verdiend zou hebben, mijnheer?' zegt hij. En hij kijkt, zonder het allemaal te begrijpen, naar de menigte die in de regen gaat slapen. Deze menigte zegent de regen en vreest een stukje blauwe hemel

te ontdekken . . . want als de zon terugkomt zullen de vliegtuigen zonder twijfel ook terugkomen.

Op dezelfde pagina van de Paris-Soir, waarin bovenstaande reportage uit Madrid stond, verschenen ook de indrukken van een andere correspondent van deze krant. Een correspondent die zich even buiten Madrid in het kamp van Franco bevond.

Madrid staat in brand. Ik heb deze nacht zeventien branden geteld. Ik heb zojuist gewandeld in het oude koninklijke park van het Casa del Campo, dat gisteren, zoals men weet, nog het toneel van bloedige gevechten was . . .

Het schijnt in ieder geval, dat Madrid meer weerstand biedt, dan voorzien was. Maar het moreel van de troepen van Franco is uitstekend.

Madrid hield stand. Wat waren de oorzaken daarvan? Elke partij en elke groep heeft haar verklaringen. Een verklaring van de aanhangers van Franco was, dat de nationalistten tijd verloren door eerst het Alcázar van Toledo te ontzetten. Hierdoor kregen de republikeinen een paar dagen de tijd om zich te versterken. De communisten eisen de eer van het redden van Madrid op voor het vijfde regiment, dat onder hun controle stond, en voor de Russische wapens, onder andere vliegtuigen, die eind oktober in Spanje aankwamen. De anarchisten wijzen op de colonne van Durruti, die het front van Aragón verliet en Madrid begin november kwam versterken. Durruti zelf sneuvelde er op 19 november.

In het buitenland heeft men vooral veel aandacht besteed aan de Internationale Brigades, die ingrepen in de strijd om Madrid. Generaal Kleber, de aanvoerder van de Internationale Brigades, werd een populaire held. Hij ging door voor een Canadees. In werkelijkheid was hij een Russische reclamefiguur, wiens rol niet belangrijk was. De communisten lieten hem gemakkelijk vallen toen zijn internationale populariteit de Spaanse militairen irriteerde. Als 'redder van Madrid' werd en wordt ook vaak generaal Miaja genoemd, de voorzitter van de Verdedigingsraad. Zijn prestige werd opgebouwd en uitgebuit door de communisten. Miaja vertelde zelf eens over zijn populariteit.

Als ik in mijn wagen zit, roepen de vrouwen mij toe: 'Miaja! Miaja!', en zij schreeuwen naar elkaar: 'Daar gaat Miaja! Daar gaat Miaja!' . . . Ik groet hen en zij groeten mij. Zij zijn gelukkig en ik ben het ook.

Louis Fischer, die zelf tijdens de burgeroorlog communist was, schreef later

Generaal Miaja stond onder communistische invloed en had een communistische partijkaart, hoewel hij waarschijnlijk evenveel van het communisme afwist als Francisco Franco. De communistische propaganda had hem tot een mythe verheven.

Het bleef velen onbekend dat Miaja, evenals generaal Rojo, vóór de burgeroorlog lid was geweest van de Unión Militar Española, de anti-republikeinse vereniging van officieren. In de julidagen was Miaja minister geweest in de regering van Martínez Barrio. Deze regering van enkele uren had geweigerd het volk te bewapenen en had gepoogd met generaal Mola te onderhandelen. Miaja had geweigerd toe te treden tot de regering van Giral omdat hij de overwinning van de militaire rebellen onvermijdelijk achtte. Ook het toeval heeft een rol gespeeld bij de verdediging van Madrid. De verdedigers veroverden een tank waarin zij belangrijke militaire plannen voor de aanval op de stad aantroffen. Allerlei factoren droegen dus bij tot de redding van Madrid. De belangrijkste redder was uiteindelijk het volk zelf, de bewoners van Madrid, de arbeiders en hun vrouwen. Jef Last schreef erover

Toen de vijand, nu ongeveer vier weken geleden, eerst bij Getafe en daarna bij Villa Verde door onze linies brak dacht ik, en niet ik alleen, een oogenblik dat alles was verloren. Ik had de uit elkaar geslagen compagnieën gezien die door het mitrailleurvuur van laagvliegende Heinkels gedecimeerd werden, dorpen en stations waaraan we voorbij gingen vlamden hoog op en stortten ineen onder het vuur der granaten, Moorsche cavalerie sabelde neer wat ze tegen kwam en joeg onze troepen tot aan de brug der Princessen en de brug der Franzosen. Ik beweer dat het in die vertwijfelde dagen de vrouwen geweest zijn die Madrid gered hebben. Zij hebben de mannen die naar

hun huizen vluchtten letterlijk teruggejaagd naar het front, of wel ze raaptten de inderhaast weggeworpen geweren op en verdedigden zelf de toegang tot de stad van achter inderhaast opgeworpen barricades. Toen bleek het al gauw dat de vlucht van de vorige dagen niet aan lafheid der milicionairs, maar aan een typische paniek toegeschreven moest worden. Zij die de vorige dagen gevlucht waren stroomden terug naar hun compagnieën, boden niet alleen weerstand, maar zetten, onder oneindig moeilijker omstandigheden, het contraoffensief in en slaagden erin met ontzettende opofferingen en grenzenlooze moed de verdere opmarsch van den vijand definitief te stuiten en menige belangrijke stelling terug te winnen.

Madrid verdedigde zich op dezelfde wijze als de Spaanse steden indertijd tegen de troepen van Napoleon hadden gevochten. Men leze bij voorbeeld het volgende verslag van de belegering van Zaragoza in 1808 door de Fransen. Het is ontleend aan de reeds eerder genoemde Geschiedenis van het Spaansche Schiereiland, gedurende de jaren 1807-1814. De Spaanse aanvoerder had Zaragoza verlaten om versterkingen te halen, in de hoop dat de stad niet direct zou worden aangevallen. De Fransen vielen echter wel onmiddellijk aan.

De bevolking echter, hoezeer zonder aanvoerders, maakte zich met bewonderingswaardige geestkracht tot het afweren van den vijand gereed. In de eerste oogenblikken van den aanval drong werkelijk eene colonne van den vijand in de straat Santa Engracia; het volk, hoezeer hevig opgewonden, miste aanvoerders en doorzicht, en eenige weinige bataillons meer zouden de Franschen in 't bezit van Saragossa gesteld hebben. In dit beslissend oogenblik echter hield een ongeregeld vuur van boeren en verstrooide soldaten zijnen voortgang tegen, en de inwoners, uit de aarzeling der aanvallers nieuwe hoop puttende, spanden zich met zooveel kracht in, dat de vijand andermaal buiten de poorten terugtrok. Onmiddellijk was de geheele bevolking in beweging; mannen, vrouwen en kinderen vlogen naar de wallen (...)

In een natuurkunde laboratorium in de Universiteitsstad.

Later in het jaar probeerden de Fransen nogmaals de stad te veroveren.

Na eene hevige worsteling drongen de Franschen in de stad, en vermeesterden de Santa Engracia-sstraat. Zichzelve thans in het bezit van Zaragoza wanende, stortten hunne talrijke bataillons door de verlaten bres naar binnen, en verspreidden zich aan weerszijden over de wallen; terwijl eene opgesloten colonne, met geveld geweer en luid juichende, uit de straat van Santa Engracia op het Cosso deboucheerde. Hier beidde hun echter een wanhopige tegenstand; doch ten spijt van de inspanning der burgers, drongen zij tot in het midden van 't Cosso door, plantten de driekleurvaan op de daaromtrent gelegen Kruiskerk, en nestelden zich in het klooster van Santa Francisco ter linker, en in het krankzinnigenhuis ter rechter zijde dier kerk. Uit het laatste braken alle waanzinnigen, van de verwarring gebruik makende, naar buiten, en deze mengden zich met ijzingwekkende kreten en gebaren tusschen de strijdenden. Tot overmaat van ramp vloog in 't laatst van 't gevecht een tweede kruitmagazijn in de lucht, welks in alle richtingen nederstortende vlamme balken de stad aan verschillende hoeken in brand staken.

Niettegenstaande al deze ijsselijkheden, hielden echter de Spanjaarden den kamp vol; een onophoudelijk vuur was uit de vensters en van de daken op de Franschen gericht; verscheidene hunner detachementen, die in de aangrenzende straten doordrongen, werden teruggeslagen . . .

Van straat tot straat, van huis tot huis, van kamer tot kamer werd van weerszijden met ongelooflijke hardnekkigheid in den strijd volhard; iedere post werd het tooneel eener bloedige worsteling, waarbij kompagnie na kompagnie, bataillon na bataillon, en zelfs het eene regiment na het andere achtervolgens moesten optreden; terwijl het vuur van geweeren en kanonnen, het vliegen der bommen, de gloed van den brand, en 't geschreeuw der strijdenden onafgebroken dag en nacht aanhield. Alle pogingen der belegeraars

De Universiteitsstad

echter waren vruchteloos: door de landurigheid en 't hartbrekende van den kamp schier tot razernij opgewonden, wedijverden alle standen onderling in heldhaftige standvastigheid; de priesters zag men op de gevaarlijkste posten de vechtenden aanmoedigen, en de gewonden en stervenden troosten; de vrouwen en kinderen voerden onophoudelijk water aan naar de in brand gestoken gedeelten, verpleegden de gewonden en begroeven de dooden; velen vergaten zelfs de schroomvalligheid hunner kunne, en namen de plaats hunner verslagen mannen of broeders bij de stukken geschut in; en de burgers wisselden elkander dag en nacht bij deze doodelijke en onafgebroken worsteling met den vijand af. Zóó hardnekkig was de wedstrijd, dat de belegeraars zich van den 4den tot den 14den Augustus van slechts vier huizen meester maakten.

In Madrid maakten de belegeraars zich van begin november 1936 tot eind maart 1939 slechts meester van een aantal gebouwen van de Universiteitsstad. Zo hardnekkig was de wedstrijd.

Spaanse vluchtelingen.

Mensch, das sind ja die neuen italienischen Schnellbomber, die schon an der Nordfront mit uns zusammengearbeitet hatten!

De oorlog in 1937

Eind 1936 was de aanval op Madrid geheel vastgelopen. In 1937 werden er door de nationalisten enkele pogingen ondernomen om Madrid af te snijden en te omsingelen. In januari gingen Moorse troepen ten zuiden van de hoofdstad tot het offensief over. Zij trokken de rivier de Jarama over en slaagden erin de hoofdweg tussen Madrid en Valencia te bereiken. Daar werden zij echter tot staan gebracht en vervolgens teruggedreven, door troepen waarbij zich internationale brigades bevonden. Franco verloor zijn beste stoottroepen. Ook de internationale brigades brachten vreselijke offers, zoals blijkt uit de volgende verlieslijst van de slag aan de Jarama.

	doden en gewonden	
Bataljon André Marty (Fransen)	600	van de 1000
Dombrowski (Polen en Hongaren)	600	1000
Garibaldi (Italianen)	500	1000
Britse bataljon	500	600
Thälmann (Duitsers, waarbij Hollanders)	450	500
Dimitroff (Balkan)	700	800

De zesde februari (Fransen en Belgen)	700	800
Edgar André (Duitsers en Oostenrijkers)	300	500
Abraham Lincoln (Amerikanen)	350	500
Commune van Parijs (Fransen, Belgen en anderen)	450	500
De veertiende brigade	400	1500
Totaal 5.550 doden en gewonden		

In het zuiden behaalden de nationalisten in die tijd een groot succes met een offensief tegen Malaga. De verdediging van de stad was slecht georganiseerd. De brug bij Motrill, op de enige aanvoerweg naar Malaga, was reeds maandenlang kapot en reparatie bleef achterwege. Op 8 februari werd de stad ingenomen. Van de 180.000 inwoners vluchtten er 150.000 voor de nationalistische legers. Tot de achterblijvers behoorde de schrijver Arthur Koestler. Hij maakte de val van Malaga mee in de villa van de Engelsman Sir Peter Mitchell en heeft zijn ervaringen beschreven in zijn boek 'Dialog met de dood'.

Hoe langer men wacht op iets wat gebeuren moet, hoe verbaasder men is als het uiteindelijk gebeurt. We hadden reeds dagenlang geweten dat Malaga verloren was, maar wij hadden ons het einde anders voorgesteld. Alles wees er op, dat de gebeurtenissen een kritiek stadium zouden bereiken, en nu werd ons de climax onthouden. In het geheim had men de witte vlag op de toren van Malaga gehesen. Toen des morgens de vijandelijke kruisers en vliegtuigen verschenen, verwachtten wij, dat zij het vuur zouden openen; we wisten niet, dat er geen vijand meer was, dat we reeds onder de heerschappij van de Bourbonvlag leefden.

Deze kalme, snelle overgang was verschrikkelijker dan alles wat wij gevreesd hadden. Zonder dat we het wisten, in onze slaap, had men ons aan de genade van generaal Franco overgeleverd.

Ook de intocht van de troepen der opstandelingen had plaats op een angstwekkend normale en verre van dramatische wijze. Mijn dagboek zegt er van: 1 uur n.m. Een officier, die de grijze stalen helm van

De twee Spanjes in maart 1937

het Italiaanse leger draagt, verschijnt op de weg naar Colmenar, vlak tegenover ons huis. Hij kijkt om zich heen en lost met zijn revolver een schot in de lucht. Onmiddellijk daarna komen ongeveer tweehonderd man infanterie in strakke gelederen aanmarcheren. Zij zingen de fascistische hymne 'Giovinezza'.

Als zij voorbij het huis trekken, groeten zij ons; en het huispersoneel, dat gisteren nog volhardend de gebalde vuist hief, strekt nu, in eenzelfde overgave, de arm voor de fascistengroet. Zij schijnen zich volmaakt op hun gemak te voelen, maar daar zij ons, vreemdelingen, als halve idioten beschouwen, geeft de tuinman Sir Peter en mij de raad óók onze houding te wijzigen, 'want wij hebben nu een nieuwe regering'.

Na enige tijd, als meer en meer troepen ons passeren en groeten — wij staan op het balkon alsof we een parade afnemen — zijn Sir Peter en ik gedwongen eveneens onze arm te strekken. Wij

durven elkaar niet aankijken.

Ik drink een vol glas cognac.

2 uur n.m. Een compagnie Italiaanse infanterie bezet de naburige heuvel.

3 uur n.m. De Italiaanse luitenant, die het bevel over de compagnie voert, komt de tuin in en vraagt of hij zich mag wassen. Hij stelt zich hoffelijk voor en Sir Peter geeft opdracht, een bad voor hem klaar te maken. Enkele soldaten volgen hem, om zich wat te wassen en water te drinken. Zij spreken geen woord Spaans, zien er zeer vermoeid uit; hun gedrag is uiterst correct.

Sir Peter en ik gaan in onze ligstoelen op de veranda zitten. De zon schijnt. We horen de luitenant bezig in de badkuip. We zijn het erover eens, dat het een aardige kerel is. We durven elkaar nog steeds niet aankijken.

Ik stik van schaamte, het is, of ik een droge spons in mijn keel heb.

4 uur n.m. Luid hoerageroep en handgeklap klinkt uit de stad op. De rebellen hebben het centrum van Malaga bereikt.

4.30 uur n.m. Auto's met de Bourbonvlag rijden langs de weg. Tanks rollen in eindeloze colonnes aan uit de richting Colmenar. Met regelmatige tussenpozen vallen in de stad schoten. Iemand van het huispersoneel oppert de veronderstelling, dat, nu er niet meer gevochten wordt, 'de executie van de rode misdadigers begint'. (. . .)

De volgende morgen om elf uur werden we gearresteerd.

De verovering van Malaga was een Italiaanse overwinning. Vol vertrouwen in hun kracht richtten de generaals van Mussolini hierna hun aandacht op Madrid. In maart begonnen zij een groot offensief bij Guadalajara ten noordwesten van de hoofdstad. Met een grote overmacht doorbraken de Italiaanse legers de republikeinse linies en rukten snel op naar hun doel: Madrid. De republikeinen beseften het gevaar en verzamelden in allerijl versterkingen, terwijl de Italianen reeds victorie riepen.

Italianen hadden inderdaad een groot aandeel in de overwinning die volgde. Maar niet die van Mussolini, die geheel verslagen werden en waarvan er enkele duizenden met hun gehele uitrusting en hun officieren gevangen werden genomen bij Brihuega, waar zij door een republikeins tegenoffensief verrast en omsingeld werden. Het waren Italiaanse anti-fascisten die een bijdrage leverden aan de republikeinse overwinning. Zij vochten in het Garibaldi-bataljon van de Internationale Brigade en hadden hun landgenoten, behalve met wapens, met een regen van strooibiljetten bestookt. De Italiaanse fascisten trokken terug tot bij hun oude linies. Behalve vreugde in republikeins Spanje bracht Guadalajara leedvermaak bij de nationalististen, waar het volgende liedje werd gezongen:

Guadalajara is Abessinië niet;
Spanjaarden, zelfs roden, zijn dapper,
Minder vrachtwagens maar meer pit.

Het psychologisch effect van de slag bij Guadalajara was groot. Anti-fascisten en democraten over de gehele wereld vierden de overwinning op het 'internationale fascisme', dat voor het eerst een grote slag had verloren. Men zag het in die dagen als een keerpunt in de wereldgeschiedenis. Zo schreef Ernst Hemingway, na een bezoek aan het slagveld:

Het is onmogelijk om de betekenis van deze slag te overschatten, waarin Spaanse bataljons, die in veel gevallen samengesteld waren uit jongens, die afgelopen november nog ongetraind waren, zich niet alleen hardnekkig verdedigden tegen beter getrainde troepen, maar aanvielen in een gecompliceerd opgezette en perfect georganiseerde militaire operatie, die alleen te vergelijken is met de knapste uit de wereldoorlog.

Ik heb de slag vier dagen bestudeerd. Ik heb het terrein bezocht met de commandanten die de slag leidden en met de officieren die hem uitvochten. Ik ben de posities nagegaan en heb de tanksporen gevolgd en ik beweer nadrukkelijk, dat Brihuega zijn plaats zal krijgen in de geschiedenis naast de andere beslissende slagen in de wereld.

Na Guadalajara werd het gevechtstoneel naar Noord-Spanje verplaatst. Afgesneden van het overige republikeinse Spanje en van Frankrijk, verdedigde zich hier de lange republikeinse kuststrook aan de Golf van Biskaje, tegen het omringende nationalistische Spanje. In het westen van deze strook lag Asturië, het land van de mijnwerkersopstand van 1934. In het oosten vochten de Basken, een volk met een geheel eigen taal en cultuur. Met Navarra was het Baskenland het enige deel van Spanje waar geen kloof tussen volk en geestelijkheid bestond. Navarra had rechts gekozen. Het Baskenland en de Baskische geestelijkheid voor de republiek. President van de autonome Baskische regering was de rooms-katholieke democraat Don José Antonio Aguirre y Lekube. Tegen de Baskische hoofd- en havenstad Bilbao richtte zich een groot offensief van Franco. De Basken hadden de stad met een verdedigingsgordel — de 'ijzeren ring' — omgeven. Zij waren echter tegen de overmacht niet opgewassen. De 'ijzeren ring', die overigens vrij haastig was aangelegd, werd gemakkelijk doorbroken. Het Duitse luchteskader — het legioen Condor — en Duitse tanks bewezen hier hun waarde. Het was echter door een andere daad, dat het legioen Condor een blijvende plaats kreeg in de geschiedenisboeken, in het hoofdstuk oorlogsmisdaden. Een Amerikaanse schrijver en journalist, Henry Hart, schreef op 20 februari 1937 een brief naar Amerika.

In Bilbao (. . .) is de oorlog op elke minuut van de dag een realiteit. De bevolking is verdubbeld en de straten zijn vol vluchtelingen. Zandzakken zijn tegen de vensters opgestapeld en overal staat de aanduiding 'refugio', welke het volk verwijst naar de schuilplaatsen, als de Duitse vliegtuigen overkomen. Maar hier in het liefelijke kleine stadje Guernica — wij zouden het een dorpje noemen, hoewel het vijf- of zesduizend inwoners heeft — ben ik mij er niet van bewust, dat er oorlog is.

Op 24 april naderde pater Onaïndia, kanunnik in Valladolid, Guernica.

Tegen kwart voor vijf kwam ik onder de muren van Guernica. Op dat moment kwamen onverwachts

drie vliegtuigen van de kant van de zee opdagen, die ik gemakkelijk als Junkers herkende. Dadelijk daarop richtten de bommen een enorme ravage aan. De ruiten van de huizen sprongen tegelijkertijd en de straten waren weldra bezaaid met duizenden glasscherven. (. . .)

Vervolgens kwam de massale aanval. Zeven tweemotorige, vervolgens zes driemotorige toestellen kwamen opdagen en lieten gezamenlijk, als op een gegeven teken, al hun bommen vallen.

In Guernica blijven zou zich aan de dood overgeven betekenen. De bevolking probeerde dus te vluchten. Dadelijk mitrailleurden jagers, die op de hoogte van de bergkammen vlogen, zonder ophouden de arme vluchtende mensen.

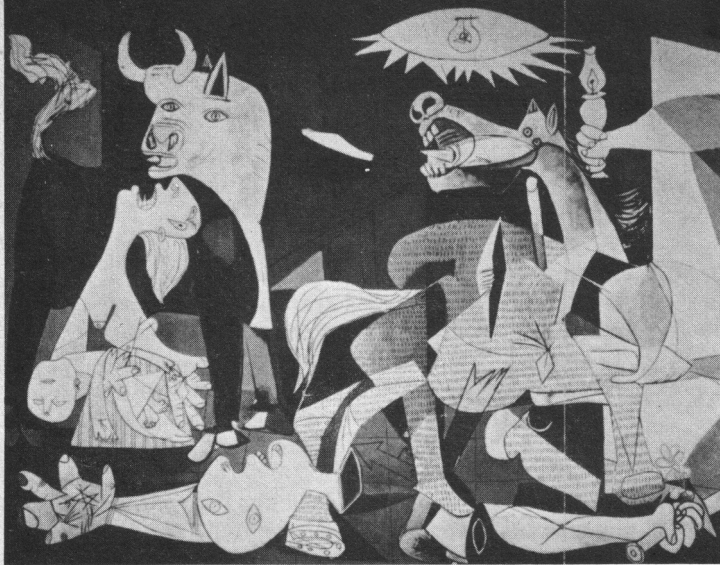
(. . .) Guernica brandde en men kon tot op twintig kilometer afstand de tragische lichten van de brand waarnemen.

Er waren 1500 doden gevallen en die maakten meer indruk op het wereldgeweten dan de honderdduizenden die acht jaar later bij de bombardementen op Dresden, Hiroshima en Nagasaki om het leven gebracht werden.

Guernica is één van de weinige namen uit de burgeroorlog, die voort zijn blijven leven. Voor een deel is dit te danken aan Pablo Picasso, die onder de directe indruk van het bombardement zijn beroemdste doek schilderde, de Guernica. Picasso's werk, het 'glorieuze negatieve monument van onze tijd', zoals Herbert Read het noemde, was het belangrijkste wat Spanje de wereld had te tonen op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1937. De verontwaardiging die Picasso inspireerde werd door de gehele wereld gedeeld. Thans is het een vanzelfsprekendheid geworden dat er oorlog wordt gevoerd tegen vrouwen, kinderen en ongeborenen, in 1937 voelde de wereld zuiverder en werd de misdaad nog gezien als: misdaad.

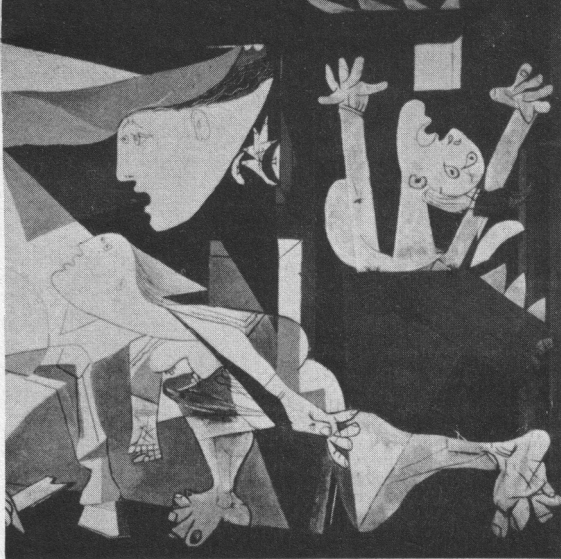
In het Franse blad l'Aube werd op 30 april over het bombardement geschreven.

In deze kleine, vreedzame stad, bakermat van de politieke vrijheden van het Baskische volk, volgden

enige duizenden mannen, vrouwen en kinderen vol angst het verloop en de ontwikkelingen van een vreselijke burgeroorlog. Ongetwijfeld waren er onder hen ook mensen, die de politiek van het 'volksfront' verwierpen en zich tot generaal Franco, verdediger van het traditionele Spanje, aangetrokken voelden. Het werd een vreselijk ontwaken. Drie uur lang hebben Duitse vliegtuigen deze kleine, niet verdedigde plek, gebombardeerd, in de straten en op de velden de vrouwen en kinderen gemित्रailleerd. Dat alles in naam van de beschaving. Zelfs van een kruistocht, naar men zegt.

Een kruisridder is geen kindermoordenaar. Een grote zaak kan niet door dergelijke moorden worden gediend. (. . .) Wat ons betreft, tegenover deze bloedige gemeenschap zijn wij er zeker van, aan het denken van de christenen te beantwoorden, door met luide stem de woorden van de psalmist te herhalen: *discerne causam meam a gente non sancta*. Heer, moge onze zaak niet verward worden met die van misdadigers.

De schrijver was een jonge, vooruitstrevende Franse katholiek, Georges Bidault.

Zo groot was de verontwaardiging, dat de schuldigen niet voor hun daad dorsten uit te komen. In nationalistisch Spanje werd beweerd (en het wordt daar nog steeds beweerd) dat Guernica door de Basken zelf, of door anarchisten, in brand werd gestoken. Over Noël Monks, een Engelse reporter, die als één van de eersten Guernica na het bombardement bereikte en erover berichtte, riep Queipo de Llano voor de radio uit:

| Señor Noël Monks? Dat is een dronkenlap!

Er waren echter mensen genoeg, die bereid waren de leugen te aanvaarden.

| De propaganda der Rooden is prachtig georganiseerd, beter dan die der Witten. Dat is dan ook de voornaamste reden, waarom, toen Guernica in vlammen stond en een vrijheidsboom gevaar had gelopen, enkele bladeren te verliezen, er in de geheele wereld een storm van verontwaardiging opging. De Duitsche vliegers zouden de stad in brand hebben

gestoken. Het gold hier echter een poging der Rooden om de Witten voor hun eigen brandstichting verantwoordelijk te maken.

Zo kon men lezen in de omvangrijke brochure, gedateerd San Sebastian (dicht bij Guernica) 1937 en geheten Het Spaansche Drama. Door Dr. M. W. R. van Vollenhoven, Oud-Buitengewoon Gezant en Gevolmachtigd Minister der Koningin te Madrid met een voorwoord van Prof. Dr. L. H. Grondijs. Uitgegeven bij N. V. Paul Brand's Uitg. Bedrijf te Hilversum in opdracht van het Comité van Katholieke actie 'Voor God'.

Guernica was geen incident. Eén van degenen die dit begrepen, was de Nederlandse schrijver Nico Rost. Hij schreef een brochure, 'Guernica', voor de commissie 'Hulp aan Spanje'.

Guernica was dus voor de Deutsche generale staf een proefveld, en terwijl de lijken der grijsaards, vrouwen en kinderen van Guernica nog niet begraven zijn en de puinhoopen nog rooken en smeulen, terwijl Hitler's representanten te Londen beweren 'dass es nicht wahr' is en hun ideeën over de 'humanisering van den oorlog' verkondigen — zijn in alle landen de militaire specialisten bezig, de strategische, tactische en technische resultaten van dit experiment te berekenen. Schreef het 'Militär-Wochenblatt', het officieel orgaan van het Deutsche Ministerie van Oorlog — dat steeds 'zakelijk' is en zich nimmer tot humanistische frases laat verleiden — de vorige week naar aanleiding van het gebeurde in Guernica niet, 'dat geen enkel land thans in staat is af te zien van het bombardement van open steden, iets, dat tot dusverre in strijd was met het humanitaire recht?' 'Thans zou het afzien van een dergelijk bombardement het doel van den oorlog zelf in gevaar brengen. De techniek heeft de volkeren echter het luchtwezen verschaft, waarmee men tijdens de oorlog het economisch leven van den vijand achter het front kan aanvallen.'

'De totale oorlog (. . .) is geen oorlog meer tusschen

legers. Hij wordt gevoerd tusschen volkeren en omvat niet slechts de militaire krachten, maar ook het economische leven en de burgerlijke bevolking. (. . .) Hij treft ook door honger en dood de burgerlijke bevolking. (. . .) De grondslag van dezen oorlog is het hooge peil van onze beschaving.'

Nico Rost liet hierop de vraag volgen:

Moeten wij ons — *ook in Holland* — na het gebeurde niet afvragen, wat in de toekomst *ons* lot zal zijn, als het fascisme ook op ons zijn theorie van den 'totalen oorlog' zou willen toepassen?

Het antwoord op deze vraag is sindsdien gegeven.

De Duitse luchtmaarschalk, die de squadrons van de Luftwaffe boven Warschau, Coventry, Londen en Rotterdam leidde, was dezelfde maarschalk Sperrle, die het bevel voerde over het legioen Condor in Spanje. (*Caloday, The struggle for Madrid, 1958*).

Bilbao, de hoofdstad van het Baskenland viel op 19 juni 1937. Duizenden Basken weken uit. De autonome regering onder leiding van Aguirre vestigde zich in Barcelona. Ook na de burgeroorlog bleef deze voortbestaan, zij zetelt in Parijs. De Basken hebben een grote onderlinge solidariteit bewaard in de ballingschap en veel contacten met Spanje bewaard. Hun persdienst, die vijf maal per week in het Spaans gestencild verschijnt, is een van de belangrijkste bronnen van informatie, over het Spanje van Franco. Aguirre wist in de tweede wereldoorlog op avontuurlijke manier — via Berlijn! — naar Amerika te komen. Als gefortuneerd man was hij later in staat, om vanuit Parijs om de paar jaar alle kolonies van Baskische bannelingen in Latijns-Amerika af te reizen, te steunen en te inspireren. Hij stierf, nog betrekkelijk jong, in 1960. De autonome rechten werden in 1937 aan de Basken ontnomen door de nationalistische regering, de Baskische geestelijkheid werd vervolgd. Het Baskenland bleef steeds een haard van verzet tegen Franco en een brandpunt van sociaal katholicisme. Een persbericht uit 1961 luidde:

De bisschop van San Sebastian heeft de priesters met strenge straffen bedreigd — het niet meer mogen opdragen van de mis, excommunicatie — als zij zich

met de sociale ontevredenheid bemoeien. Alle Spaanse bladen hebben dit dreigement gepubliceerd. Dit dreigement is nog als een reactie te beschouwen op een petitie van 339 Baskische priesters van 30 mei 1960, waarin scherpe kritiek op het Franco-regime werd geuit. (. . .) De Baskische priesters zijn thans bezig met een petitie aan de bisschop van San Sebastian, tegen zijn dreigementen.

Een aantal van deze Baskische priesters werd later gearresteerd, sommigen werden mishandeld. Hun opvattingen vinden thans meer weerklank in de Spaanse Kerk dan in 1936.

Keren wij echter terug tot 1937. De nationalistenvoetmarchen zetten in het noorden hun opmars voort na de val van Bilbao. Het langst hield Asturië stand. Een Duitse militair, die in Spanje vocht, schreef er later over in het orgaan van het Duitse leger.

De heroïsche, fanatieke verdediging van de Asturiërs in een gebied als de hoge Alpen, met slechte verbindingen, stelde het corps uit Navarra (*van Franco*) voor bijna onoplosbare problemen.

De Asturische mijnwerkers, de 'dynamiteros', hadden ook op de andere fronten een belangrijke rol gespeeld. In hun eigen land gingen zij in de meest letterlijke betekenis van het woord vechtend ten onder. Gijon viel op 20 oktober.

Ook Asturië bleef tegen Franco. De Duitse ambassadeur schreef op 19 mei 1938 naar Berlijn:

Ik vestigde (in een afzonderlijk rapport) de aandacht op het feit, dat het aantal politiek onbetrouwbare personen in Wit-Spanje ongeveer 40 procent bedraagt. Dit feit wordt benadrukt door een aantal politieke moorden (. . .); door pogingen bruggen te vernietigen; door ongelukken in munitiemagazijnen; door brandstichtingen en guerillagevechten, die nog plaats vinden in Zuid Spanje (Cáceres), maar speciaal in Asturië.

In 1962 begon in Asturië de eerste werkelijk massale staking, die Spanje onder Franco beleefde.

De republiek had de ondergang van de belangrijke mijn-

streken in het noorden niet kunnen voorkomen. Wel had het enige tegenoffensieven ondernomen om het noordelijk front te verlichten. De belangrijkste aanval had bij Brunette, dicht bij de hoofdstad, plaats. Het was tevens een poging het belegerde Madrid te ontzetten, wat echter geheel mislukte.

In een chronologie over de burgeroorlog, die de Nederlandse commissie 'Hulp aan Spanje' in 1937 publiceerde, werd bij 17 juli 1937 vermeld

De grootste luchtslag van alle tijden vindt plaats boven Brunette. Van weerskanten zijn er 160 vliegtuigen in de lucht. De rebellen verliezen na zware strijd 18 vliegtuigen. De republikeinen 4.

Eén van de 160 rebellenvliegtuigen werd bestuurd door Hauptmann Lützow. In een speciaal nummer van Die Wehrmacht vertelde hij later over zijn strijd boven Brunette met twee 'vijandelijke' vliegtuigen

Ik draaide naar hen toe en maakte mij gereed voor de aanval. Ik overlegde nog welk ik het eerst op de korrel zou nemen, toen mij plotseling inviel: 'Dit type heb je toch al ergens eerder gezien', en plotseling schoot het mij door het hoofd: 'Mensch, das sind ja die neuen italienischen Schnellbomber, die schon an der Nordfront mit uns zusammengearbeitet hatten!' ('Kerel, dat zijn de nieuwe snelle italiaanse bommenwerpers, waarmee wij al aan het noordelijk front samengewerkt hebben!')

Helaas voor Hauptmann Lützow herinnerden de Italianen zich deze samenwerking niet meer, zodat hij lichtelijk gewond, door Italiaanse kogels, uit de slag te voorschijn kwam.

Het jaar 1937 eindigde met een verrassende overwinning van het republikeinse leger, dat in december een offensief inzette tegen de stad Teruel, en deze veroverde. Teruel, in het zuiden van Aragón, was een belangrijk strategisch punt. Wederom waren de aanhangers van de republiek vol hoop. Maar lang zou de stad niet behouden blijven. Het wordt echter tijd eerst aandacht te besteden aan de gebeurtenissen achter het republikeinse front.

OLIVIA
TERRO

**¡Campesino
la revolución
te dara la
tierra**

Boer de revolutie geeft je de grond. Affiche van de anarchistische militiekolonne.

... wij offerden alles op voor de oorlog. Wij offerden zelfs de revolutie op, zonder te bemerken dat deze opoffering ook inhield dat wij de doeleinden van de oorlog opofferden.

De strijd om de macht in de republiek.

De republiek bleef ook tijdens de burgeroorlog een in zich zelf verdeeld huis. Slechts de belangrijkste politieke tegenstellingen, die tussen voor- en tegenstanders van de sociale revolutie, kunnen in dit en het volgende hoofdstuk ter sprake worden gebracht.

Twee dingen waren er op de 19de juli begonnen in de republiek: een oorlog en een sociale revolutie, uitgaande van de vakbewegingen. Oorlog en revolutie waren geheel verstrengeld in de eerste maanden. Niet de regering organiseerde de oorlogvoering, maar de UGT en de CNT. Zij organiseerden het transport, riepen vrijwilligers op, bewapenden deze en vormden de eerste militaire eenheden, de milities. Het ministerie van oorlog te Madrid was voor inlichtingen over de militaire toestand afhankelijk van de informatiedienst van de UGT.

De vakbewegingen en de nieuwe revolutionaire organen namen de plaats in van de politie en van de politieke en juridische instellingen. Speciaal in Catalonië was dit het geval. De oude gemeenteraden werden vervangen door nieuwe comités en arbeidersraden. Voor zover hierin ook

de oude partijen vertegenwoordigd waren, was dat niet door de oude politici, maar door 'nieuwe gezichten'. In Catalonië was na de julidagen het Centrale comité van de antifascistische militie gevormd, op voorstel van president Companys, en met de anarcho-syndicalisten als belangrijkste en leidende groep. Alleen dit comité, en niet de Catalaanse regering, bezat invloed in het land. De regering en het oude staats- en politieapparaat was echter — hoewel aanvankelijk geheel machteloos — blijven voortbestaan. De anarcho-syndicalisten vernietigden deze organen, van de door hen gehate staat, niet. Zij voerden geen volledige politieke revolutie door, omdat zij dat niet aandorsten. Zij wilden de antifascistische eenheid niet verbreken, vreesden ingrijpen door het buitenland en hadden buiten Catalonië niet de meerderheid achter zich. Zij meenden verder dat, nu 'de macht op straat lag' en revolutionairen op sleutelposities zaten, er geen grote gevaren waren te duchten. De tegenstanders van de revolutie, de Catalaanse partijen en de PSUC, die door Moskou werd geleid, streefden ernaar, de macht zo veel mogelijk terug te brengen aan de oude regering en de oude machtsstructuur, en daarmee vervolgens de oude maatschappelijke toestand zoveel mogelijk te herstellen. Een vooraanstaande Franse syndicalist R. Louzon schreef in augustus 1936

Deze bourgeoisie, dat ligt in haar aard, denkt slechts aan één ding: de macht weer aan zich te trekken, wat op het ogenblik op de volgende manier voorgesteld wordt: de werkelijke macht aan de wettige regering hergeven; te bewerkstelligen, dat het de regering, de ministers, zijn, en niet meer het centrale comité van de antifascistische milities, die in werkelijkheid de macht hebben.

De CNT zag dit gevaar wel, maar wist er geen antwoord op. De Spaanse anarcho-syndicalisten hadden zich nooit veel rekenschap gegeven van de politieke problemen na een revolutie. Zij hadden erover nagedacht, hoe zij hun ideaal voor zich zelf moesten verwezenlijken, wanneer de oude maatschappij vernietigd was. Dat er naast het vraagstuk van de 'economische organisatie van de revolu-

tie' nog andere problemen zouden zijn, was hun grotendeels ontgaan. Velen meenden, dat de revolutie alle tegenstanders zou overtuigen.

Anselmo Lorenzo, één van de patriarchen van het Spaanse anarchisme en het anarcho-syndicalisme had in de tijd van de Eerste Internationale, in 1870, over de houding tegenover de bezittende klasse gezegd

Als men het geld als rijkdom beschouwt, dan is het waar, dat men tijdens de strijd veel verliest. Maar wat ons betreft: Wat raakt ons dat? (. . .) Wat verliezen wij met het teniet gaan van de valse rijkdom? Ja, zwart brood, erbarmelijke kleding en ellendige huizen (. . .) Heel goed, in ruil voor het verlies van dat deel van de rijkdom, dat ons weinig interesseert, zullen wij een onmetelijke rijkdom gewonnen hebben. De rijkdom van het Recht, de rijkdom van de volledige menselijke persoonlijkheid, dat is, het geluk om elkaar broeders te kunnen noemen. Want het is niet ons doel om, zoals zij geloven, hun plaats in te nemen en een wraakgericht te houden, maar alleen om een werk van gerechtigheid te verrichten. Slechts tijdens de strijd staan onze vijanden tegenover ons, maar om het resultaat van ons werk te bereiken, ons ideaal te verwezenlijken, zullen het onze vrienden zijn, zullen wij hun onze broederhand reiken en zullen zij zich schamen omdat zij onze vergiffenis ondergaan.

Brenan vertelde het volgende in 'Het Spaanse Labyrinth'

'Ook de rijken zullen erbij winnen', verklaarde een anarchistische vriend van mij in Juni 1936. 'Wanneer het *comunismo libertario* komt, zullen zij zien, dat hun rijkdommen evenzeer een hinderpaal geweest zijn voor hun geluk als voor het onze; op enkele perverse individuen na, willen alle menselijke wezens liever een gezond en behoorlijk bestaan leiden, wanneer ze de kans krijgen. Maar de propaganda van de Kerk en de politieke partijen heeft hun geest hiervoor gesloten'.

Het samenvallen van de revolutie met een oorlog stelde de anarcho-syndicalisten juist voor het soort problemen,

waarmee zij zich nooit bezig hadden gehouden. De oorlog confronteerde hen met de noodzaak van discipline, centralisatie, dienstplicht, censuur, politie. Allemaal zaken waar zij in beginsel tegen waren en die zij pas na veel innerlijke strijd aanvaardden om erger (Franco) te voorkomen en uit praktische overwegingen. Zij zagen geen kans om de oorlog met de revolutie te verweven, zoals in de eerste weken het geval was geweest. 'Eerst het fascisme verslaan en dan de revolutie maken', werd de leuze van de CNT. Dit was echter in strijd met de werkelijkheid; de sociale revolutie was er al en de CNT was er de draagster van en wilde haar ook niet verloochenen. De houding van de CNT kreeg dus een innerlijke tegenstrijdigheid. De politiek van de CNT was aarzelend in de burgeroorlog, zij volgde de gebeurtenissen passief. De revolutie liep hierdoor snel achteruit en het gezag van de regeringen in Madrid (Valencia) en Barcelona steeg even snel. In 'The Spanish Cockpit' schreef Borkenau, begin 1937:

Een oude regel betreffende revoluties was eens te meer bevestigd: een revolutie moet of tot het eind doorgevoerd worden, of kan beter helemaal niet begonnen worden.

Eén van de leiders van de anarcho-syndicalisten, Abad de Santillan, schreef na de burgeroorlog

Wij wisten dat het niet mogelijk was, dat de revolutie zou zegevieren, indien wij niet de overwinnaars waren in de oorlog en wij offerden alles op voor de oorlog. Wij offerden zelfs de revolutie op, zonder te bemerken, dat deze opoffering ook inhield, dat wij de doeleinden van de oorlog opofferden.

De tegenstanders van de revolutie en in het bijzonder de communisten, volgden een heel duidelijke politiek. Zij spraken slechts over de oorlog en de noodzaak van militarisatie en centralisatie. Zij gebruikten deze noodzaak als wapens tegen de revolutie, die niet rechtstreeks werd aangevallen.

Dat de burgeroorlog samenhang met een sociale revolutie, ontkenden zij eenvoudig. In het revolutionaire Barcelona kreeg Borkenau, in de eerste weken van de burger-

oorlog, te horen van vertegenwoordigers van de PSUC

De oorlog was zuiver en alleen een kwestie van het neerslaan van een militaire opstand (. . .) en geen onzin over een sociale revolutie.

Harry Pollitt, de leider van de Engelse communisten, schreef in een brochure van oktober 1936

De zaak van het Spaanse volk is evenmin gediend met schaamteloze overdrijvingen over 'een sowjet-Spanje', 'een socialistisch Catalonië', 'arbeiderscontrole in Spanje' en dergelijke luidklinkende revolutionaire fraseologie, die geen verband houdt met de bestaande toestand.

In de geschiedschrijving van de communistische partij is de revolutie vrijwel geheel weggelaten. In de officiële, in 1960 door een commissie uit het partijbestuur, onder leiding Van Dolores Ibarruri, geschreven, 'Geschiedenis van de Spaanse Communistische Partij', wordt over de collectivisaties geschreven:

de zogenaamde 'revolutionaire experimenten' van de anarchisten, die tot gevolg hadden de desorganisatie en ongedisciplineerdheid van het leger, de wanorde in het achterland en het kapot maken van het Volksfront.

De gehele burgeroorlog wordt steeds als een 'nationaal-revolutionaire' oorlog voorgesteld, voor de nationale onafhankelijkheid, die bedreigd werd door Hitler en Mussolini.

In een manifest van de communistische partij uit augustus 1936 werd over het karakter van de strijd gezegd

In de eerste dagen kon deze strijd als een strijd tussen democratie en fascisme beschouwd worden, als een strijd tussen vooruitgang en reactie.

Inmiddels is deze opvatting toch niet toereikend gebleken. Inmiddels is deze oorlog in een heilige oorlog veranderd, in een nationale oorlog — in een verdedigingsoorlog van het volk tegen zijn verraders — een volk, dat in zijn diepste gevoelens gewond is. Het ziet zijn vaderland, zijn huis, zijn dorp, de plaats waar zijn voorvaders rusten, aan het gevaar bloot gesteld, neergetrapt, uitgeroeid en aan

het buitenland verkocht te worden. De onafhankelijkheid van Spanje is in gevaar!

Veel in dit alleen-de-oorlogprogram was rationeel en noodzakelijk. De communisten eisten één opperbevel, centralisatie, discipline, eenheid, militarisatie. Orwell schreef over zijn opvattingen in die dagen:

Het is gemakkelijk te begrijpen, waarom ik aan het communistische standpunt de voorkeur gaf boven dat van de POUM. De communisten hadden een definitieve praktische politiek, een duidelijk betere politiek, bekeken van uit het gezond verstand, dat slechts een paar maanden vooruit kijkt.

Het ging de communisten echter niet om de oorlog, maar om de macht. Na de burgeroorlog zijn de communisten door alle andere groepen in de republiek aangevallen om hun deloyaliteit en zij zijn verantwoordelijk gesteld voor de demoralisatie en de terreur in de republiek. Dit is waar, maar niet de gehele waarheid. Dat de communisten hun gang konden gaan was ook te wijten aan de houding van de andere partijen en groepen, die de communisten steunden en met hen samenwerkten wanneer dat met hun eigen bedoelingen overeen kwam. De burgerlijke partijen en de socialisten hebben de communisten geholpen en gesteund in alle acties tegen de revolutie. Ja, het succes van de communisten berust er grotendeels op, dat zij het programma van de rechtse partijen overnamen en uitvoerden. Er bestond in Spanje een fundamentele deloyaliteit tussen alle stromingen. Het werd vanzelfsprekend gevonden, misbruik te maken van de toestand. Pas onder het bewind van Franco is thans een saamhorigheidsgevoel aan het groeien tussen de verschillende stromingen van de oppositie.

In de strijd om de politieke macht was de controle over de gewapende machten en over de wapens natuurlijk van groot belang. In het begin van de oorlog hadden alle partijen hun eigen militietroepen. De militie was een typische schepping van de revolutie in de eerste chaotische dagen. Er bestaan verhalen van militie-eenheden, die pas aan het front ontdekten, dat zij hun munitie vergeten hadden mee te nemen. Meerderen en minderen, zoals in

een gewoon leger, waren er niet, de aanvoerders waren de gelijken van hun kameraden. Elke colonne opereerde hoofdzakelijk op haar eentje. De militaire plannen werden gezamenlijk besproken en besluiten namen de plaats van bevelen in. Tegenover de kazernediscipline propageerden de anarchisten

| de betere organisatie van de ongedisciplineerdheid, een leuze, waaronder ook door de guerillabenden tegen Napoleon was gestreden. De noodzaak van centralisatie en coördinatie werd spoedig duidelijk en kwam er ook. Kaminski, die het front bij Huesca in Aragón bezocht schreef:

Het bevel wordt gevoerd door een kolonel van het oude leger. Zijn uniform is een leren hemd. Het merendeel van zijn ondergeschikten spreekt hem met jij en jou aan. Een militieman, ook met een leren hemd, wijst mij op een kaart van de twee partijen en geeft mij raad over de route die ik moet nemen, later hoor ik, dat hij ook een officier is. De gangen en vertrekken, ook het bureau van de commandant, zijn vol militiemannen, overal schallen de laatste nieuwsberichten uit radio's en het geheel geeft de indruk van een behoorlijke verwarring. Maar ik herinner mij het hoofdkwartier van generaal Primo de Rivera tijdens de oorlog in Marokko; alles gaat ongeveer op dezelfde manier. Veel dingen in dit land waarover de inwoners van noordelijke landen zich verbazen, zijn eenvoudig Spaans, of het nu fascistische of revolutionairen betreft. Wat nog verrassender is dan de wanorde is, dat er een werkelijk hoofdkwartier is met een stafchef en een afdeling voor militaire operaties. Dit hoofdkwartier is bijna dat van een geregeld leger, dit achterland is bijna het achterland van een normale oorlog en dit leger is bijna een werkelijk modern leger. En dit geweldige werk is niet het werk van een enkeling, niet van een geniale organisator, het is het volk zelf dat dit volbracht heeft in minder dan drie maanden.

Het was inderdaad mogelijk geweest het revolutionaire elan te verbinden met de efficiëntie en de centralisatie, die

Het republikeinse volksleger (geheel links: Miaja)

de oorlogvoering eiste. Tijdens de Russische revolutie had de anarchist Nestor Machno zo'n soort leger gevormd, waarmee hij tegen de tsaristische generaals en tegen het communistische Rode Leger streed. Victor Serge, een socialist van Pools-Russische afkomst, die tijdens de Russische revolutie communist was, schreef over hem

Nestor Machno openbaarde zich als een der merkwaardigste volkshelden van de Russische revolutie: de aanvoerder der boeren, organisator van een leger, dat enig was in zijn soort, en dat, hoewel van vrijheidsgeest doortrokken, toch een harde discipline had. Op zijn manier was hij een dictator, die toch onophoudelijk het gezag als het ergste kwaad aan de kaak stelde. Hij schiep een stoutmoedige strategie, die het hem mogelijk maakte, zowel tegen de gegalonneerde oude generaals, leerlingen van vroegere krijgsscholen, te strijden als tegen de jonge rode generaals.

De Spaanse milizie ontwikkelde zich in deze richting. De ongedisciplineerdheid werd steeds beter georganiseerd,

De militie

waardoor de ongedisciplineerdheid verdween, maar niet het karakter van een leger dat op klasseloyaliteit gebaseerd was. George Orwell schreef over de militie

De journalisten die het militie-systeem belachelijk maakten, herinnerden er zelden aan, dat de militie het front hield terwijl het Volksleger in de achterhoede aan het trainen was. Het is een eerbewijs van de kracht van 'revolutionaire' discipline dat de milities alleen al op de slagvelden bleven. Want tot juni 1937 was er niets dat hen daar vasthield, behalve klasseloyaliteit. (. . .) Een leger van dienstplichtigen zou onder dezelfde omstandigheden — met de militaire politie verwijderd — weggesmolten zijn. (. . .) In het begin was ik door de duidelijke chaos, het algemene gebrek aan training, het feit dat je vaak vijf minuten moest argumenteren voor een bevel gehoorzaamd werd, verbijsterd en het maakte mij woedend. Ik had Britse legeropvattingen en de Spaanse milities leken bepaald niet op het Britse leger. Maar wanneer men rekening houdt met de

omstandigheden, dan waren het betere troepen dan men het recht had te verwachten.

De bezwaren van de tegenstanders van de militie betroffen juist het proletarische karakter ervan. Zij wilden het militiesysteem niet verbeteren, maar het vanwege dit karakter — een strijdmacht met de revolutie verbonden — vernietigen. De regering vormde een nieuw leger: het volksleger. Dit was een veel 'normalere' strijdkracht, met discipline, rangen met voorrechten en een normale krijgstuft. De drijvende krachten bij de opbouw van het nieuwe volksleger waren de communisten. Het 'vijfde regiment', dat onder hun leiding was gevormd en een grote rol speelde bij de verdediging van Madrid, werd één van de kernen van het volksleger. Doordat zij de controle over de wapenhulp uit Rusland hadden, konden de aanhangers van Stalin militaire eenheden, die onder hun invloed stonden, begunstigen en daaruit weer propaganda halen voor het volksleger en hun partij. Vele officieren van het oude leger, die de republiek trouw waren gebleven, traden terwille van de wapens tot de communistische gelederen toe of accepteerden de communistische politieke lijn. Hiernaast ontwikkelden een aantal communistische arbeiders zich tot militaire aanvoerders en organisators van betekenis. El Campesino en Lister waren de bekendsten.

De politieke macht en de controle over de eenheden van het volksleger kwam te berusten bij politieke commissarissen, naar het voorbeeld van Rusland. Zij werden aangesteld door het ministerie van oorlog. Het overgrote deel van de commissariaten kwam in handen van leden van de communistische partij of van sympathisanten. De propaganda en het beeld van de oorlog, dat in het volksleger gegeven werd, komen goed tot uiting in de teksten van een schrijfboek voor republikeinse soldaten, uitgegeven door de communistische minister van onderwijs, Jesús Hernández. Het leerboek bevat een aantal illustraties met teksten, die als voorbeeld voor schrijfoefeningen dienen. Zij weerspiegelen het beeld, dat de communisten aan de burgeroorlog gaven.

| Een democratische republiek

So, Sa, li, le, dad, ri, in, an.

So, Sa, li, le, dad, ri, in, an.

ter, tar, cio, cia, ciu, nal, nel.

ter, tar, cio, cia, ciu, nal, nel.

Sociedad, Salud, verdad, término, intervenir, recio,

Sociedad, Salud, verdad, término, intervenir, recio.

social, realidad, inventar, saciar, comicio, seriedad.

social, realidad, inventar, saciar, comicio, seriedad.

Nuestras brigadas extranjeras simbo-

Nuestras brigadas extranjeras simbo-

lizan la Solidaridad internacional

lizan la Solidaridad internacional

con el pueblo español.

con el pueblo español.

LENIN, NUESTRO GRAN MAESTRO

Le-nin, nues-tro gran ma-es-tro

e, i, u, o, a

L, n, s, t, r, g, m

Uit een leerboek voor republikeinse soldaten

De president van de republiek
Gehoorzaamheid aan de wettige regering
Largo Caballero
Eén opperbevel
Nationale onafhankelijkheidsoorlog
Alle krachten voor de overwinning
Wij strijden voor onze cultuur
Jésus Hernández, onze minister van onderwijs
Wij zullen nimmer slaven zijn
Wij zullen het fascisme overwinnen
De vakbewegingen moeten de regering ondersteunen
Leve het heldhaftige Madrid
Wij werken voor de oorlog
De grond voor wie hem bewerken
De overwinning eist discipline
Meer en beter produceren in het achterland
De Sowjet-Unie helpt ons
Internationale solidariteit
Lenin, onze grote leermeester
Een welvarend en gelukkig Spanje.

Dit soort leuzen maakte meer opgang bij buitenlandse democraten en vrienden van het republikeinse Spanje, dan bij de revolutionaire Spaanse arbeiders en boeren. De Internationale Brigades vormden een elite in het volksleger, ook omdat zij goed bewapend werden. Bij het aanwerven van vrijwilligers werden de Stalinisten spoedig de echte revolutionaire socialisten en communisten. Zij gaven de voorkeur aan mensen die alleen maar democraten waren, zonder revolutionaire opvattingen. De opbouw van het volksleger bleef echter een bijzondere prestatie. Haar successen dankte de communistische partij niet alleen aan haar intriges en wapen-chantage. Zij waren de hardste en bekwaamste werkers bij de opbouw van het volksleger en bij de restauratie van het centrale gezagsapparaat. Waar hun programma werd aanvaard, waren zij de stuwende krachten. Hieraan ontleenden zij een groot prestige en een grote aantrekkingskracht. Het ledental van de partij steeg enorm, terwijl dat van andere groepen begon te stagneren. José Martin Blazquez, een republikeins officier, die een groot aandeel had in de opbouw van het volksleger, vertelde in zijn memoires:

Het gebeurde vaak dat ik, als ik een man ontmoette, die op het punt stond naar het front te gaan, hem vroeg:

‘Maar waarom sloot je je bij de communistische partij aan? Je was toch nooit communist? Je was altijd een republikein’.

‘Ik sloot mij bij de communisten aan, omdat zij gedisciplineerd zijn en hun werk beter doen dan alle anderen’, was het antwoord.

Anderen traden toe uit sympathie voor Rusland, dat een groot moreel prestige verwierf, toen het, als enige grote staat, Spanje niet in de steek liet. De aankomst van Russische voedselschepen verwekte ook in het anarchistische Barcelona een enorme geestdrift. De basis van de communistische machtspositie bleef steeds de Russische wapenleverantie. De Amerikaan Cattell, die in 1955 een boek publiceerde over het communisme in de burgeroorlog, kwam tot de conclusie

| De communisten waren, alles bijeen, voor hun

prestige in Spanje in de eerste plaats afhankelijk van de Sowjet-steun. Hun leden bestonden voornamelijk uit mooi-weervrienden die de partij zouden verlaten, zodra een democratische regering overwonnen zou hebben, en die terug zouden vallen òf op politieke dakloosheid, òf op één van de verschillende democratische burgerlijke partijen.

Ondanks deze innerlijke zwakte van de communistische partij stonden de revolutionairen machteloos tegenover de toenemende macht van de communisten. De revolutionairen volgden een politiek van aanpassing aan de noodzaak van de oorlog en aanpassing aan de wijze waarop de oorlog georganiseerd werd. De dreiging van een overwinning van de nationalistten, deed hen over allerlei bezwaren heenstappen. Frederica Montseny, één van de intellectuele leiders van de CNT, antwoordde op de kritiek van buitenlandse geestverwanten op een rede te Parijs:

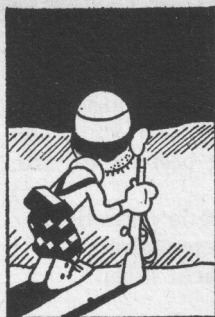
(. . .) Het is geen tijd om te theoretiseren; voor alle vrije geesten van de wereld is er op het ogenblik slechts één vijand: fascisme.

Deze houding bracht hen er toe, de eisen van hun tegenstanders achter het front bijna steeds in te willigen. In de hoop wapens te verwerven en omdat de noodzaak van verdere militaire eenheid steeds duidelijker werd (de CNT had een nationaal militiecomité voorgesteld, onder controle van arbeiders- en soldatenraden, maar daar wilden de tegenstanders natuurlijk niets van weten) accepteerden de milities begin 1937 de militarisatie. Het laatst onderwierp de Columna de Hierro (de ijzeren colonne) zich. Deze was samengesteld uit anarchisten van Valencia en had onder meer aan de nationale comités van de CNT en de FAI voorgesteld, het goud van de Spaanse schatkist in beslag te nemen, om zo de machtsmiddelen van de revolutie te versterken. Dit voorstel was echter afgewezen. Het goud werd naar Rusland gebracht. De militarisatie van de militie werd aanvankelijk slechts op papier doorgevoerd. Aan het front bleef de revolutionaire geest langer voortbestaan, dan in het achterland. Aragón en het front aldaar bleef het revolu-

tionaire karakter behouden tot augustus 1937. De anarcho-syndicalisten hadden hier een Raad van Aragón gevormd, die de gehele oorlogsvoering leidde en coördineerde in samenwerking met en steun van de collectieven. Het was een revolutionaire regering zonder bureaucratisch apparaat en zonder enige politie of andere machtsmiddelen. De andere organisaties hadden zich eerst tegen de oprichting van de Raad verzet, maar in december 1936 werd hij door de regering van Largo Caballero officieel erkend en traden ook vertegenwoordigers van andere organisaties in de Raad. Dit veranderde het karakter ervan echter niet. Dit voorbeeld werd elders niet gevolgd door de CNT (Aragón was trouwens een gebied met een homogene agrarische structuur, waar de vestiging van het comunismo libertario makkelijker ging dan elders).

In Catalonië gingen de anarcho-syndicalisten akkoord met de ontbinding van het centrale comité van de antifascistische militie, omdat dit als voorwaarde werd gesteld voor het leveren van wapens aan Aragón. De anarcho-syndicalisten traden toe tot de Catalaanse regering, maar wapens bleven uit. In de gemeenten werden de revolutionaire gekozen comités vervangen door benoemde vertegenwoordigers van de verschillende partijen en organisaties, niet op basis van hun aanhang, maar op basis van de gelijkwaardigheid van alle antifascistische groeperingen. De Catalaanse regering begon de economische revolutie zo veel mogelijk te bestrijden. De particuliere handel werd ten dele hersteld, de distributie van levensmiddelen opgeheven. De oude orde met de oude klassentegenstellingen en de oude politie begon in Barcelona terug te keren.

Begin november 1936 trad de CNT zelfs toe tot de centrale regering in Madrid. De dreigende opmars van de vijandelijke legers, de toenemende macht van de communisten en de hoop, op deze wijze invloed te behouden op de centrale oorlogsvoering, had de CNT tot deze stap gebracht. De anarcho-syndicalisten hadden hun toetreding tot de regering van Largo Caballero echter niet afhankelijk gesteld van de inwilliging van bepaalde van

1

A Canuto orden le han dado que vigile con cuidado.

2

Esa orden no la cumplió, pues dormido se quedó.

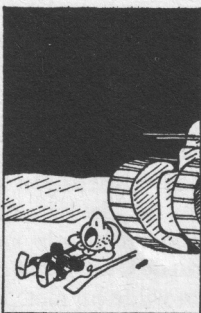
3

Silencioso y con sigilo se aproximó el enemigo.

INDISCIPLINA

Las órdenes son por algo

I

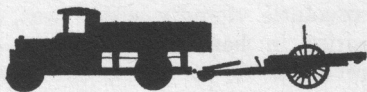
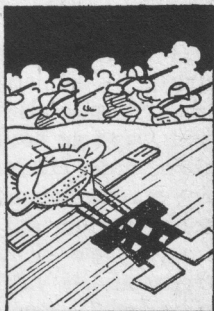

4

Mientras Canuto roncaba un tanque se le acercaba.

5

Fué el ataque rechazado, mas Canuto así ha quedado.

De bevelen gelden voor iedereen. Republikeinse propaganda voor discipline onder de soldaten

hun verlangens en eisen. Zo deden voor het eerst in de geschiedenis vier anarchisten (zij hadden eerst zes ministerzetels gevraagd) hun intrede in de regering van een staat. Onder hen was de eerste vrouwelijke minister van Spanje, Frederica Montseny. Zij vroeg haar vader om raad toen de deelname aan de regering besproken werd. Hij zei:

Je weet wat dit betekent. In feite is het de vernietiging van het anarchisme en van de CNT. Eenmaal aan de macht, zal je je niet meer van de macht willen ontdoen.

Erg veel macht kregen de anarchistische ministers echter niet. Hun departementen oefenden geen invloed uit, verschaften hun geen invloed op de wijze van oorlogsvoering.

Hun toetreden droeg echter wel bij tot het terugkeren van de macht van de straat naar de staat. Enkele maanden na de 19de juli hadden de staat en het staatsapparaat zich voor een groot deel hersteld van de gezagscrisis. Dit gebeurde door de regering van Largo Caballero en ook hierbij speelden de communisten een grote rol. Largo Caballero had dezelfde opvattingen als de communisten over de oorlogvoering en de buitenlandse politiek. Hij wilde de revolutie onder controle van de staat krijgen. De revolutie — waarin de UGT naast de CNT een hoofdrol speelde — vernietigen wilde hij niet. Hij meende, dat zijn machtspositie als ministerpresident een voldoende waarborg was voor het herstel van de burgerlijke en kapitalistische orde. Het ontging hem, dat, met het herstel van het staatsgezag er ook een ambtenarenmachtsapparaat was gevormd, dat de revolutie vijandig gezind was, en waarin vele sleutelposities in handen waren van de tegenstanders van de revolutie, de communisten en hun vrienden. De communisten hebben nooit meer dan twee zetels gehad in de republikeinse regeringen tijdens de burgeroorlog, en nooit belangrijke zetels. Het succes van hun pogingen, om eigen mensen op sleutelposities in de bureaucratie en in het leger te krijgen was mogelijk door de hulp van — vaak stille — sympathisanten, die bereid waren de communisten in alles te volgen. Hun beste

helper was waarschijnlijk de socialist Alvarez del Vayo, die een vertrouwensman en intiem medewerker van Largo Caballero was. Alvarez del Vayo had de politieke commissarissen in het leger benoemd. Largo Caballero zelf weigerde, klakkeloos alle 'adviezen' van de Russen in te willigen en hij verzette zich weldra steeds meer tegen de communistische pogingen hun invloed uit te breiden door te infiltreren in de politieke en militaire organisaties. Het kwam tot een conflict, toen de Russen het aftreden verlangden van generaal Asensio, de onderminister van oorlog en waarschijnlijk de bekwaamste militair van de republikeinen. Hij was echter de communistische politiek niet ter wille. De Russische ambassadeur Rosenberg dreigde de Russische steun stop te zetten als Asensio niet ontslagen werd en er volgden heftige incidenten. Gínes Ganga, een socialistisch parlamentslid, heeft er na de burgeroorlog een verslag van gegeven.

Degenen van ons, die gewoon waren het ministerie van oorlog te bezoeken, waren aanvankelijk getroffen door de dagelijkse bezoeken van Zijne Excellentie, de Sowjet-ambassadeur, die enkele uren per dag doorbracht op het ministerie van oorlog. Ten slotte waren wij eraan gewend. (. . .) Rosenberg werd doorgaans vergezeld door een tolk, maar welk een tolk! Geen secretaris van de ambassade, maar de minister van buitenlandse zaken van de republiek, Don Julio Alvarez del Vayo! (. . .)

Op een morgen had het bezoek achter gesloten deuren reeds twee uur geduurd, toen men plotseling 'old-man' Caballero hoorde schreeuwen. De secretarissen liepen te hoop voor de deur van zijn werkkamer. Zij durfden die niet te openen. Caballero begon heftiger te schreeuwen. Plotseling ging de deur open. De bejaarde minister-president van Spanje stond voor zijn tafel, de arm uitgestrekt en naar de deur wijzend. Met een stem, die trilde van emotie, hoorde men hem zeggen: Er uit! Er uit! U zult moeten leren, mijnheer de ambassadeur, dat wij Spanjaarden, al zijn wij erg arm en hebben wij hulp uit het buitenland ontzettend hard nodig, te trots zijn om een buitenlandse

ambassadeur zijn wil op te laten leggen aan het hoofd van de Spaanse regering! En wat jou betreft, Vayo, het zou beter zijn, als jij je herinnerde, dat je een Spanjaard bent en minister van buitenlandse zaken van de Republiek en dat je niet samen zou moeten werken met een buitenlands diplomaat, om druk op je minister-president uit te oefenen'.

Asensio werd later ten val gebracht en gearresteerd op de beschuldiging, verantwoordelijk te zijn voor de val van Malaga.

In het achterland werden de oude politie- en ordecorpsen opnieuw georganiseerd en bewapend. Zij bereikten een omvang, die zij zelfs voor de burgeroorlog niet gehad hadden. Naar het Russische voorbeeld richtten de Stalinisten een eigen geheime politie in, waarvan het bestaan in het begin maar vaag bekend was, maar die spoedig op eigen gezag tegenstanders vervolgde. Krivitsky schreef over deze geheime politie, die toen in Rusland de Ogpoe werd genoemd:

De Ogpoe had schitterend werk verricht. Reeds in december 1936 woedde de zuivering in Madrid, Barcelona en Valencia. De Ogpoe had haar eigen speciale gevangenen. Haar eenheden voerden ontvoeringen uit en bedreven moorden, vulden verborgen kerkers en ondernamen snelle overvallen. Zij werkte natuurlijk geheel onafhankelijk van de republikeinse regering. De Minister van Justitie had geen gezag over de Ogpoe, die een Staat in den Staat was.

De Pravda, het blad van de Russische communistische partij, schreef op 17 december 1937

Wat Catalonië betreft, de liquidatie van Trotskystische elementen is daar al begonnen en zal met dezelfde energie als in de USSR voltooid worden.

Borkenau maakte een helder onderscheid tussen de revolutionaire terreur van de massa's in de eerste dagen en de Stalinistische terreur van enkele maanden later, die hij beide meemaakte. De eerste was spontaan, ongeorganiseerd en zonder speciale organen. De latere terreur was die van

een gecentraliseerde politiemachine, die ter

beschikking staat aan een kleine kring van heersers.
(. . .) Een werktuig van de heersende groep tegen
alle andersdenkenden.

Over de sfeer in het achterland van de republiek, die vooral in Catalonië steeds meer gespannen werd in het voorjaar van 1937, schreef Borkenau

Deze strijd, hoe ongelukkig die ook is, kan een gezonde werking hebben, als het een openlijke strijd tussen tegenover elkaar staande beginselen is. Maar aangezien het aan de pers zelfs niet is toegestaan er melding van te maken, is niemand zich volledig bewust van de toestand en de politieke tegenstellingen komen te voorschijn, niet in een open strijd om de openbare mening te winnen, maar in achterbakse intriges, moordaanslagen door anarchistische dapperen, legale moorden door de communistische politie, stille toespelingen, geruchten; in één woord in al die vormen van politieke activiteit, die misschien onvermijdelijk zijn in een revolutie, maar die zeker, tenzij zij afgeremd worden, een desastreuze werking moeten hebben zowel op het tegenwoordige moreel van het land als op de scheppende kracht van zijn politieke partijen in de toekomst.

In mei 1937 kwam het tot een uitbarsting.

Dr. Juan Negrín

Misschien voelden zij, dat het beter was om vechtend te sterven, dan terug te gaan naar het verleden.

De meidagen van 1937 en Negrín

George Orwell, die in Aragón vocht, bevond zich begin mei 1937 met verlof in Barcelona.

Tegen twaalf uur op drie mei zei een vriend, die door de lounge van het hotel kwam: 'Ik hoorde dat er moeilijkheden zijn geweest bij de telefooncentrale'. Om de een of andere reden besteedde ik daar toen geen aandacht aan. Die middag, tussen drie en vier, was ik halverwege de Ramblas, toen ik verscheidene gewerschoten achter mij hoorde. Ik draaide mij om en zag een paar jonge mannen met het geweer in de hand en de rood-zwarte zakdoek van de anarchisten om hun nek, naar een zijstraat optrekken, die vanaf de Ramblas naar het noorden liep. Het was duidelijk, dat zij schoten wisselden met iemand in een kleine achthoekige toren — een kerk, denk ik — die de zijstraat beheerste. Ik dacht meteen: 'Het is begonnen!' Maar ik dacht het zonder veel verbazing — reeds dagenlang had iedereen verwacht, dat 'het' ieder ogenblik zou beginnen.

De 'moeilijkheden' waren begonnen bij de telefooncentrale van Barcelona. Zij duurden voort van 3 tot 7 mei en er vielen 500 doden en 1.000 gewonden. De telefooncentrale was na de 19de juli gecollectiviseerd, de employés waren bijna allen lid van de CNT. Van het gebouw, één van de hoogste van Barcelona, woei de zwart-rode vlag van de anarchisten. Op 3 mei drongen politietroepen die onder bevel van de communisten stonden, de centrale binnen om deze te bezetten, de arbeiders te ontwapenen en een aantal te arresteren. In het gebouw ontstond een gevecht. De bovenverdiepingen bleven in handen van de arbeiders, de politie zat beneden. Het was de vonk, die de hele stad in brand zette. Franco heeft later beweerd, dat zijn agenten de hand hadden in het ontstaan van de strijd. Krivitsky beweerde, dat een provocateur van Stalin de strijd uitlokte; de anarchisten geloofden in een samenzwering van communisten, rechtse Catalaanse nationalist en Engeland. In werkelijkheid grepen de arbeiders, die hun revolutie steeds meer aangevallen zagen, spontaan naar de wapens. Barricades verrezen, een algemene werkstaking brak uit. De Catalaanse regering trad af. De voorsteden en de arbeiderswijken waren spoedig in handen van de arbeiders, die de politie ontwapenden. In het centrum hielden politie en de communisten van de PSUC en de UGT de meeste punten in handen en verdedigde de arbeidersorganisatie hun gebouwen tegen aanvallen. De arbeiders eisten de ontruiming door de politie van de telefooncentrale, afzetting van de verantwoordelijke politiechef, ontwapening van de Guardia Civil en bestrijding van de bevoorrechting bij de levensmiddelenvoorziening, die ontstaan was na het opheffen van de voedsel-distributie. Het massale karakter van de reactie der arbeiders kwam voor de tegenstanders van de revolutie als een verrassing, maar ook voor de voorstanders ervan. Barcelona was, evenals op de 19de juli, in de macht van de CNT. De politieke situatie was niet meer die van de 19de juli. De vooraanstaande militanten van de CNT wilden ten koste van alles een strijd binnen de republiek vermijden. Zij voelden zich in een afschuwelijke situatie geplaatst en zagen geen kans, politieke munt uit de toe-

stand te slaan, door te eisen dat de aanvallen op de revolutie tot staan zouden worden gebracht. Integendeel, Largo Caballero dreigde troepen vanuit Valencia te sturen en een einde te maken aan de Catalaanse autonomie, als de strijd niet door de arbeiders werd opgegeven. Hier tegen de CNT-eenheden van het front terug te roepen, wilde men in geen geval. De comités van de CNT drongen aan op opheffing van de strijd en herstel van de status quo van de derde mei. Het liefst zouden zij alles als een groot misverstand behandeld willen zien. In een manifest van 4 mei van de regionale comités van de CNT en de FAI werd het ook zo voorgesteld.

Arbeiders van de CNT en de UGT! Herinnert U de weg, die wij gezamenlijk hebben afgelegd. Hoe velen zijn er gevallen, met bloed bedekt, op de open straat en de barricades! Legt de wapens neer! Omhelst elkaar als broeders! Wij zullen overwinnen als wij verenigd zijn. Als wij onder elkaar vechten, gaan wij naar de ondergang. Denkt na! Wij steken onze hand uit zonder wapens. Doet hetzelfde en alles zal worden vergeten.

De arbeiders weigerden echter aan het werk te gaan als hun eisen niet werden ingewilligd. President Companys van Catalonië, zijn medestanders en de PSUC weigerden dit en eisten de ontwapening van de arbeiders. Over en weer werd beloofd, de strijd te staken; in de telefooncentrale werd een wapenstilstand gesloten, naast de anarchistenvlag werd de Catalaanse vlag gehesen. Telkens laaiden de gevechten echter op, vooral door provocaties van leden van de PSUC, die een aantal anarchisten arresteerden en doodschoten, onder wie de Italiaanse professor Berneri. Onder druk van de CNT-leiding namen de arbeiders uitsluitend een verdedigende houding aan. De toestand bleef verward en onzeker. George Orwell gaf er een beeld van:

Wat er, voor de duivel, aan de hand was, wie tegen wie aan het vechten was en wie aan de winnende hand was, was in het begin erg moeilijk te ontdekken. Het volk van Barcelona is zo gewend aan straatgevechten en zo bekend met de plaatselijke topografie,

dat het door een soort van instinct weet, welke politieke partij bepaalde straten en gebouwen zal beheersen. Een buitenlander is in een hopeloos nadeel.

In Valencia drongen de republikeinse en communistische ministers aan op ingrijpen van de centrale regering. Een decreet, waarin de politie en de militaire macht in Catalonië werd overgenomen, lag gereed. Frederica Montseny wist Largo Caballero te bewegen met de uitvaardiging van het decreet te wachten, tot zij nog een poging gedaan zou hebben de vrede te herstellen. Op 5 mei kwam zij in Barcelona aan en zocht haar weg door de gebarricadeerde stad. Een groep PSUC-leden hield haar aan en maakte zich gereed haar neer te schieten. Bedenkt wel, wat jullie doen — waarschuwde zij — ik ben niet alleen maar Frederica Montseny, ik ben minister van de republiek. Met een 'Viva Frederica Montseny' liet men haar ten slotte verder gaan. Na lange onderhandelingen gelukte het haar, in de ochtend van de 7de mei haar doel te bereiken. De toestand van de 3de mei zou hersteld worden, de gevangenen vrij gelaten, de schuldvraag niet gesteld worden. Een voorlopige Catalaanse regering werd gevormd. De arbeiders willigden de verzoeken van Frederica Montseny in vanwege haar groot prestige en omdat de honger zich deed voelen in de stad. Zij lieten hun gevangenen los, verlieten de barricades en gingen aan het werk. George Orwell verliet het gebouw van de POUM, dat hij had helpen verdedigen.

Op het gebouw van de telefooncentrale was de anarchistische vlag gestreken en woei alleen de Catalaanse vlag. Dat betekende, dat de arbeiders definitief verslagen waren; ik realiseerde mij — hoewel tengevolge van mijn politieke onwetendheid, niet zo duidelijk als ik had moeten doen — dat, wanneer de regering zekerder van zich zelf zou zijn, er vergeldingsmaatregelen zouden zijn. Maar op dat moment had ik geen belangstelling voor deze kant van de zaak. Alles wat ik voelde was een diepe opluchting, dat het verduivelde vuren voorbij was, en dat je wat voedsel kon kopen en een beetje rust en vrede kon